

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Staat van de Europese Unie 2021

AmmanAccraPraagKarachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoek
nchenAtheneDüsseldorfKampalaCanberraBamakoIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéRiyadhM
oWellingtonTokioMoskouAlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoVancouverAnkaraBarcelo
rasiliaBelgradoMuscatLuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBerlijnHong
AmMainKarachiBratislavaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSofiaSydneyS
seldorfTelAvivParijsSeoelParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadhLosAngelesMilaan
BratislavaMontrealDhakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadKingstonDamascusTunisBogotáKopenhagenWenen
onnBerlijnBuenosAiresLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbuDhabiWenenSanJoséKoeweitWenenKiev
iboBamakoBonnCotonouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMaputoAmmanBagdadNew
oeweitParijsJakartalIstanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoelBangkokWenenLaPazParamari
LaPazIstanboelBoedapestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDubaiKobeBrusselMexicoStPetersbu
onnAnkaraBrusselDarEsSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeerWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopen
amburgRomeDarEsSalaamSofiaDubaiColomboRabatAtheneDublinSydneyKobeBogotáPraagOuagadougouAlgiersKingstonStPet
vAnkaraColomboWarschauRomeBernKingstonLissabonBoedapestBoedapestNewYorkMaputoColomboNewYorkRiyadhBamakoTe
skouAlgiersAbidjanParamariboMaputoManillaKinshasaBarcelonaCaracasManaguaBarcelonaLusakaAntwerpenSaoPauloBagdad
KairoSarajevoBratislavaWindhoekZagrebBrusselRiyadhMoskouAlmatyMaputoKarachiVancouverSantiagoDeChileTunisManaguaTe
rachiKairoSarajevoAlgiersAnkaraLondenBamakoJakartaParamariboOttawaMontrealAlgiersMuscatWindhoekRiyadhLuandaMadri
KampalaCanberraBamakoIslamabadSofiaLissabonBangkokRomeChicagoAlgiersRiyadhYaoundéRiyadhMuscatKampalaParijsMad
AlmatyMilaanHamburgTelAvivMontevideoMaputoAlgiersMilaanMontevideoVancouverAnkaraBarcelonaPraagColomboWarschau
LuandaSantiagoDeChileLusakaBomayRabatBomayOttawaBratislavaBagdadHavannaHavannaBerlijnHongKongMilaanCanberraH
vaLosAngelesBoekarestAtheneSingaporeAnkaraBratislavaTunisLuxemburgZagrebMontrealSofiaSydneySantiagoDeChileLonden
elParamariboCotonouLaPazHelsinkiPortOfSpainParijsKievBarcelonaAccraZagrebRiyadhLosAngelesMilaanDarEsSalaamOsloLuanc
hakaKigaliTelAvivIstanboelHongKongChicagoIslamabadKingstonDamascusTunisBogotáKopenhagenWenenCaracasBernKoealaL
esLagosShanghaiKopenhagenBagdadHongKongAlmatyMuscatAbuDhabiWenenSanJoséKoeweitWenenKievParijsBuenosAiresMa
ouOttawaJakartaMuscatColomboManillaOsloNairobiDubaiSaoPauloPretoriaMaputoAmmanBagdadNewDelhiLimaLaPazQuitoBo
stanboelTeheranKhartoemAbujaParijsStockholmTorontoNewDelhiQuitoSeoelBangkokWenenLaPazParamariboBoekarestSarajev
apestHamburgVancouverDhakaDubaiBangkokAnkaraAlgiersKhartoemDubaiKobeBrusselMexicoStPetersburgParamariboAnkara
sSalaamKobeSofiaKoealaLoempoeerWellingtonAlgiersAnkaraAbujaChicagoMuscatDakarStockholmKopenhagenCotonouBuenos

Chapeau

De COVID-19-pandemie heeft de wereld op zijn kop gezet en stelde samenwerking in de Europese Unie voor een grote uitdaging. Het liet zien hoe complex een gezamenlijke aanpak kan zijn, maar tegelijk ook hoe samenwerking uiteindelijk loont. Landen worstelden met de effecten van de pandemie op de gezondheidszorg, de economie en de samenleving. Aanvankelijk werden binnengrenzen gesloten en hielden lidstaten beschermingsmaterialen vooral voor zichzelf. Toen de eerste schok wegebde, werd gezocht naar meer Europese samenwerking. Lidstaten maakten gezamenlijke afspraken over de sluiting van de buitengrenzen, *green lanes* voor goederenvervoer en over reizen tussen lidstaten. Ook werkten we samen om burgers te repatriëren.

Ondanks de moeilijke omstandigheden door de pandemie werd voortgang geboekt op een aantal grote dossiers. Zo bereikten de lidstaten een akkoord op het Meerjarig Financieel Kader (MFK) voor 2021-2027, inclusief een sterke rechtsstaatconditionaliteit, en werden de Europese klimaatambities aangescherpt. Daarnaast wisten de Unie en het Verenigd Koninkrijk een akkoord over hun toekomstige relatie te bereiken, waarmee Brexit ook in de praktijk een feit werd.

Binnen de zes prioriteiten¹ die de Commissie Von der Leyen bij haar aantreden heeft geformuleerd, ligt dit jaar de focus op de beheersing van de COVID-19-pandemie op de korte termijn, en op de versterking van de veerkracht van de EU op de lange termijn, door versneld aan een welvarend, klimaatneutraal en digitaal Europa te werken. De Commissie onderstreept daarbij de rol van NextGenerationEU (NGEU) en het COVID-19-herstelpakket. De voorstellen die de Commissie aankondigt in haar werkprogramma voor 2021, zijn een vertaling van de Strategische Agenda die de Europese Raad op 20 juni 2019² overeenkwam en waarin de Nederlandse prioriteiten goed zijn verankerd. De zes Commissieprioriteiten vormen de leidraad voor deze Staat van de Unie. Een appreciatie van het Commissiewerkprogramma is Uw Kamer separaat toegezonden.³

Hoewel grensmanagement en volksgezondheid beleidsterreinen betreffen waarop lidstaten vooral bevoegd zijn te handelen, heeft de afgelopen periode laten zien dat een gecoördineerde aanpak op Unie-niveau toegevoegde waarde heeft, bijvoorbeeld bij data-uitwisseling, de beoordeling van landensituaties, de mitigatie van de impact van de pandemie op de interne markt en de inzet van Europese marktkracht bij de aankoop van vaccins. Het vergt een voortdurende afweging op welk bestuurlijk niveau zaken het meest effectief aangepakt kunnen worden.

Nederlandse inzet

Bij veel van de vraagstukken waar Nederland de komende periode voor staat, speelt de EU een essentiële rol. Denk aan klimaatverandering, digitalisering, migratie, interne veiligheid en defensie. Deze vraagstukken blijven urgent, ook tijdens de COVID-19-crisis en de herstelfase. Het economisch en werkgelegenheidsherstel moet gepaard gaan met verduurzaming en digitalisering. Voor al deze uitdagingen geldt dat een handelingsbekwame Unie van groot belang is.

De kracht van de lidstaten bepaalt de sterkte van de Unie. De EU is schokbestendig als sprake is van gezond macro-economisch beleid in de lidstaten en houdbare schulden. De EU is sterk als de fundamenten van goed bestuur en de democratische rechtsstaat stevig zijn verankerd in de lidstaten en de instellingen, en lidstaten gemaakte afspraken ook nakomen. De EU is toekomstbestendig als lidstaten innoveren, zich aanpassen aan de uitdagingen van de toekomst en het Europese concurrentievermogen op peil blijft. De EU is alleen weerbaar in de huidige geopolitieke context als alle schakels in de keten

1 Deze zes prioriteiten zijn een Europese Green Deal, een Europa dat klaar is voor het digitale tijdperk, een economie die werkt voor de mensen, een sterker Europa in de wereld, het beschermen van de Europese levenswijze, en een nieuwe impuls voor de Europese democratie.

2 Conclusies Europese Raad, EUCO, 9/19, juni 2019.

3 Mededeling van de Commissie Werkprogramma Europese Commissie 2021 (COM(2020)37); Appreciatie Commissiewerkprogramma 2021, Kamerstuk 35663, nr. A.

sterk zijn en geopolitieke aspecten sterker worden meegewogen in beleidsontwikkeling. Nederland hecht daarom aan een Unie gebaseerd op sterke lidstaten en onafhankelijke instellingen. Daarbij is op veel terreinen de Commissie onmisbaar als arbiter, zoals voor de bescherming van de rechtsstaat en de interne markt. Hieruit vloeien drie uitgangspunten voort die de basis vormen van de Nederlandse inzet in de Unie: weerbare, veilige lidstaten die convergeren naar het hoogste welvaartsniveau, een geopolitieke inzet van het EU-instrumentarium, en een effectief functionerende en transparante Unie waarbinnen de democratische rechtsstaat wordt gerespecteerd.

Het hoogste welvaartsniveau

We moeten voorkomen dat de verschillen in welvaart en economische weerbaarheid tussen de lidstaten verder toenemen, en dat de economische groei van de Unie achterblijft bij andere grote spelers. Dat zet spanning op de euro en ondermijnt de interne markt en de Unie als geheel. Opwaartse convergentie blijft daarom van belang. Daarbij is het nodig dat de Unie niet de laagste gemene deler, maar het hoogste niveau binnen de Unie als uitgangspunt neemt, ook om de eigen internationale concurrentiepositie zo goed mogelijk te houden. Daarom is het cruciaal dat de Unie en de lidstaten ambitieus inzetten op de groene en digitale transitie, duurzame en inclusieve economische groei, financieel-economische weerbaarheid en verdere versterking van de Europese concurrentiekracht.

De Europese Green Deal en de digitale strategie van de Commissie bieden een goede basis voor de versterking van de concurrentie- en innovatiekracht van de Unie, de transitie naar een duurzame en digitale economie en het economisch herstel uit de COVID-19-crisis. Het is van belang dat de Unie op deze thema's voorop loopt en blijft innoveren. De versnelling van de digitale transitie is daarbij een speerpunt, zonder daarbij concessies te doen aan onze gezamenlijke waarden en fundamentele rechten en vrijheden, en (cyber-)veiligheid.

131

Als onderdeel van het NGEU, richt de *Recovery and Resilience Facility* (RRF) zich, op aandringen van Nederland, op de modernisering van de economieën van lidstaten en het overbruggen van verschillen. Het is van groot belang dat deze moderniseringsslag ook gepaard gaat met noodzakelijke hervormingen. Convergentie op deze thema's kan het welvaartsniveau in alle lidstaten vergroten. Zo worden lidstaten weerbaarder tegen volgende crises en worden onze economieën geschikt gemaakt voor de uitdagingen van de 21e eeuw.

Geopolitieke inzet

In het licht van de ingrijpende geopolitieke veranderingen is het van groot belang dat de EU veilig is en zichzelf beter gaat beschermen tegen ongewenste invloeden en bedreigingen van buitenaf, én internationaal op de bres blijft springen ter verdediging van onze waarden en economische en veiligheidsbelangen. Dat brengt ons bij de tweede pijler van de Nederlandse EU-inzet: het vergroten van het Europese geopolitieke handelingsvermogen, waarbij met name het economische EU-instrumentarium geopolitiek wordt ingezet en de EU zijn instrumenten op buitenland en veiligheidsbeleid versterkt. Het kabinet onderschrijft de ambitie van de Unie om een geopolitieke speler te zijn in plaats van een speelveld. Het kabinet zet nadrukkelijker in op een EU die op veiligheidsgebied meer verantwoordelijkheid neemt, ook op militair vlak. Het kabinet is voor een én-én benadering, waarbij zowel de EU als de NAVO wordt versterkt.

Een groter geopolitiek handelingsvermogen vereist daarnaast een aanpassing in onze manier van denken en handelen. Het onderwerp strategische autonomie staat hoog op de Europese agenda. Uitgangspunt voor het kabinet is dat strategische autonomie geen doel op zich is, maar een wijze waarop we, binnen het uitgangspunt van een open economie, een weerbare EU kunnen vormgeven die in staat is haar eigen publieke belangen te borgen. Dit begint bij een zorgvuldige analyse van de kwetsbaarheden en onwenselijke, éézijdige afhankelijkheden, die door de pandemie verder aan het licht zijn gebracht. Daarbij is ook van belang oog te houden voor de risico's voor de (cyber)veiligheid van de Unie. De aantrekkingskracht van de Unie kan immers ook een voedingsbodem zijn voor georganiseerde criminaliteit en dreiging vanuit andere (niet-)statelijke actoren.

Onderdeel van het vergroten van de strategische autonomie is dat de EU niet alleen op externe maar juist ook op interne onderwerpen meer oog heeft voor de geopolitieke aspecten. Het is zaak de aantrekkingskracht van bijvoorbeeld de interne markt, het innovatievermogen en het industriebeleid op externe spelers op waarde te schatten. De EU moet, zo nodig, niet terugdeinzen die aantrekkingskracht in te zetten als drukmiddel als de eigen belangen in het geding zijn.

Tegelijkertijd is ook een offensieve geopolitieke strategie gevraagd. Enkel door een krachtige en eensgezinde EU-inzet kunnen de uitdagingen van deze tijd – klimaatverandering, migratie, veiligheid, defensie, en handelsspanningen – het hoofd geboden worden. Daarbinnen is het van groot belang dat de EU zo veel mogelijk normstellend opereert. Daarbij is behoud van het op regels gebaseerde multilaterale systeem van cruciaal belang. Het kabinet ziet dan ook graag dat de EU zich daar hard voor maakt. Een veilige EU vergt eveneens ook versteviging van de politieke en justitiële samenwerking.

Respect voor onze Europese waarden

Het derde uitgangspunt is een effectief functionerende en transparante Unie waarbinnen de democratische rechtsstaat wordt gerespecteerd. De Unie is meer dan een economisch blok met geopolitieke ambities. Zij is ook een waardengemeenschap waarbinnen respect voor democratie, fundamentele rechten en de rechtsstaat cruciaal zijn. De rechtsstaat verzekert dat onze democratieën functioneren binnen een stelsel van macht en tegenmacht, gelijkheid voor de wet en rechtsbescherming voor burgers en bedrijven. De waarborging van de rechtsstaat is ook de basis van het wederzijds vertrouwen tussen lidstaten en een randvoorwaarde voor effectieve samenwerking. Regels zijn regels. Iedereen moet zich aan de gemaakte afspraken houden, bijvoorbeeld om klimaatverandering tegen te gaan of structurele hervormingen door te voeren.

| 4 |

In het afgelopen jaar zijn belangrijke stappen gezet om op Europees niveau de rechtsstaat te beschermen en te versterken. Met de rechtsstaatconditionaliteit binnen de EU-begroting en het herstelinstrument kan er ook beter worden gehandhaafd als schendingen van de rechtsstaat de financiële belangen van de Unie raken. Het nieuwe jaarlijkse Rechtsstaatrapport van de Commissie, waarin de rechtsstaat van alle lidstaten wordt geanalyseerd, stelt ons in staat om problemen op het terrein van de rechtsstaat in een eerder stadium te identificeren en met dialoog gezamenlijk te werken aan oplossingen. Daarbij is handhavend optreden geboden daar waar rechtsstatelijke beginselen door lidstaten worden geschonden. Om de democratische legitimiteit te waarborgen is het op transparante wijze besluiten nemen een essentieel onderdeel voor een goed functionerende EU. Daarom blijft het kabinet inzetten op transparantie van besluitvorming en wetgeving en behoud van een goede informatiepositie voor de nationale parlementen. Daarbij blijft het kabinet ook het belang benadrukken van implementatie en handhaving van Europese wet- en regelgeving om te zorgen dat de Unie levert.

Het komende jaar zal de EU alles op alles zetten om sterker uit de COVID-19-crisis te komen. De Strategische Agenda zal dus grotendeels in dit licht worden gezien. De Raad zal in dit kader onderhandelen over een groot aantal richtinggevend wetsvoorstellen voor onder meer verduurzaming en digitalisering. Ook migratie zal onverminderd de aandacht van de EU vragen. Bij de Nederlandse positiebepaling blijft afstemming met andere lidstaten via effectieve inzet van het postennet cruciaal. Door middel van strategische prioriteitsstelling en accurate landenkennis zal op de lange termijn zo veel mogelijk worden ingezet op het vergroten van draagvlak en landingszones voor Nederlandse zienswijzen. Daarnaast is de Conferentie over de Toekomst van Europa een goede gelegenheid om Nederlandse burgers te betrekken bij de Europese ontwikkelingen en verder in te zetten op uitvoering van de Strategische Agenda en het versterken van de governance van de Unie.

Een Europese Green Deal

Toen de COVID-19 pandemie enkele maanden na de publicatie van de Europese Green Deal in alle hevigheid losbarstte, was in eerste instantie de vrees dat de bestrijding van het coronavirus ten koste zou gaan van een snelle uitrol van de plannen voor een duurzame transitie naar een circulaire en klimaatneutrale Unie. Al snel ontstond er echter een EU-brede consensus dat het niet alleen van belang was om de Green Deal-plannen niet te vertragen, maar ook dat de coronacrisis nieuwe kansen bood voor verduurzaming. Door het herstel van de economie vanaf het begin in lijn te laten zijn met de principes van de Green Deal, ontstaat een stevig fundament voor een rechtvaardige transitie met een minimaal risico op investeringen die tot een *lock-in* leiden.

Het kabinet steunt deze inzet op een *green recovery* en kijkt uit naar de nadere uitwerking in concrete wetgeving van de strategieën en mededelingen die de Commissie het afgelopen jaar heeft gepubliceerd. Deze uitwerking krijgt het komend jaar zijn beslag. Bovendien biedt de omschakeling naar duurzame groei van de economie, kansen om het concurrentievermogen van de Unie te versterken. De afspraak dat ten minste 30% van de middelen uit het EU herstelfonds en het MFK dient bij te dragen aan de klimaatdoelstellingen van de EU, zorgt voor een goede financiële basis om de doelen van de Green Deal te realiseren. Het kabinet is van mening dat de transitie op een eerlijke wijze plaats dient te vinden met aandacht voor de sociaaleconomische gevolgen. Ook dient er, in lijn met de motie-Van Raan, bij voorstellen voortkomend uit de Green Deal rekening gehouden te worden met welvaart in brede zin.⁴

Klimaat

Mede dankzij de actieve lobby van Nederland heeft de Europese Raad eind 2020 besloten tot een aanscherping van het Europese broeikasgasreductiedoel voor 2030 naar ten minste 55% netto reductie ten opzichte van 1990. Dit is een noodzakelijke stap voor een kosteneffectief pad richting klimaatneutraliteit in 2050 en het binnen bereik houden van de doelen van het Parijsakkoord. In juni zal de Commissie het *Fit-for-55%*-pakket presenteren, bestaande uit een groot aantal voorstellen om nieuwe en bestaande klimaat- en energieregelgeving in lijn te brengen met de emissiereductiedoelen voor 2030 en 2050.⁵ Alle sectoren zullen een bijdrage moeten leveren aan het overkoepelende doel, conform de integrale aanpak van de Green Deal. Primair zet het kabinet in op aanscherping van het emissiehandelssysteem (ETS) en een sterker bronbeleid, zoals strengere normen voor CO₂-emissies van voertuigen.

Energie

Het Europese energiesysteem moeten worden aangepast om de groene transitie mogelijk te maken. Daarom heeft de Commissie afgelopen jaar een aantal strategieën op energiegebied gepubliceerd, zoals de energiesysteemintegratiestrategie, de waterstofstrategie en de strategie voor hernieuwbare energie op zee. Nu is het zaak om deze strategieën om te zetten in concreet beleid via wetgevende voorstellen. Deze zijn van belang voor de industriële verduurzaming en om verdere integratie binnen het energiesysteem mogelijk te maken, inclusief snelle ontwikkeling, opschaling en grootschalige uitrol van duurzame technologieën zoals elektrificatie, gebruik van hernieuwbare en koolstofarme waterstof, chemische recycling, CC(U)S (*carbon capture, utilization and storage*) en het vergroten van het opgesteld wind-op-zee-vermogen. Naast gedegen regelgeving en ondersteuningsmogelijkheden blijft de ontwikkeling van infrastructuur ten bate van het nieuwe Europese energiesysteem en afdoende publieke en private financiering ten behoeve van groen herstel en versnelling van klimaatactie essentieel.

4 Motie van het lid Van Raan, Kamerstuk 35 377, nr. 19.

5 Voorstellen voor herziening van onder andere het Emissiehandelssysteem (ETS), de Effort Sharing Regulation (ESR), de verordening voor landgebruik, verandering in landgebruik en bosbouw (LULUCF), de richtlijn inzake energie-efficiëntie, Europese richtlijn inzake hernieuwbare energie, richtlijnen voor CO₂-eisen van voertuigen, de richtlijn energiebelasting en een *Carbon Border Adjustment Mechanism* (CBAM). In het laatste kwartaal van 2021 volgen voorstellen voor de Energy Performance of Buildings Directive (EPBD), wetgeving voor methaanemissies en het 3e gaspakket (de interne gasmarkt en waterstof).

Daarnaast kijkt het kabinet uit naar de update van de Europese industriestrategie, de aangekondigde aanpassing van de richtlijn energiebelastingen, met als doel deze in lijn te brengen met milieuafwegingen en de minimumtarieven in de EU te verhogen, en naar het aangekondigde gaspakket.

Mobiliteit

Met de strategie voor duurzame en slimme mobiliteit heeft de Commissie een routekaart opgesteld voor de ontwikkeling van de Europese transportsector.⁶ Het kabinet steunt de Commissie in de ambitie om de broeikasgasemissies van alle transportmodaliteiten terug te brengen en de sector verder te verduurzamen. Daarnaast is de inzet op de digitalisering van mobiliteit en infrastructuur belangrijk voor de toekomstbestendigheid van de sector. Voor een effectieve transitie in de gehele transportsector is het van belang om alle aspecten mee te wegen. Hierbij valt te denken aan het aanscherpen van emissienormen, het stimuleren van alternatieve brandstoffen voor de lucht- en scheepvaart en het versterken van het internationale personen- en goederenvervoer per spoor.

Gebouwde omgeving

Het kabinet onderschrijft de ambitie van de Commissie om verduurzaming van de gebouwde omgeving aan te jagen en te versnellen. Het kabinet is daarom in afwachting van de uitwerking van de Europese renovatiegolf.⁷ Belangrijk hiervoor zijn de herziening van de energierichtlijnen die raken aan de gebouwde omgeving en de herziening van de bouwproductenverordening.⁸ Uitgangspunt is telkens dat Europese regelgeving ondersteunend dient te zijn aan het nationale beleid, inclusief het Nederlandse Klimaatakkoord, en een kosteneffectieve bijdrage levert aan het reduceren van CO₂-uitstoot in de gebouwde omgeving. Het kabinet heeft in die context nog vragen bij een eventuele uitbreiding van het emissiehandelssysteem naar de gebouwde omgeving en zal, mocht de Commissie daartoe een voorstel doen, dit op zijn meerwaarde beoordelen. Tot slot zet het kabinet zich in voor goede aansluiting van de Nederlandse culturele en creatieve sectoren op het nieuwe EU Bauhaus-initiatief voor verduurzamen, circulair bouwen en cultuur, dat voortvloeit uit de Europese Renovatiegolf.

Landbouw, natuur en voedsel

Op het gebied van landbouw en natuur speelt onder andere de uitwerking van de van Boer-tot-Bordstrategie en de Biodiversiteitsstrategie een grote rol. De Commissie beoogt de hele voedselketen te verduurzamen door onder meer voorstellen te presenteren om de beschikbaarheid van laagrisico-gewasbescherming te bevorderen, het mogelijk te maken voor primaire producenten om koolstofvastlegging te verwaarden, en de markt van biologische producten te stimuleren. In de uitwerking van de Biodiversiteitstrategie streeft de Commissie naar 30% beschermd land- en zeegebied in de EU als geheel, en het beter beschermen en herstellen van populaties van soorten en habitats die niet in goede staat verkeren. Het kabinet is van mening dat herstel van natuurkwaliteit in bestaande natuurgebieden en het toewerken naar een natuurinclusieve samenleving meer urgentie heeft dan het verder uitbreiden van de beschermde gebieden in ons land. Het kabinet wil dat bij de implementatie van Europese doelen op nationaal niveau, de nationale context en omstandigheden kunnen worden meegenomen, zonder daarbij af te doen aan de ambities. Het kabinet zet daarnaast in op het verduurzamen van de landbouw, het transparanter maken van de impact van de private en financiële sector op biodiversiteit en op het implementeren van duurzaamheidsafspraken in handelsverdragen.

De Commissie evalueert dit jaar regelgeving inzake landgebruik, verandering in landgebruik en bosbouw (LULUCF). Een mogelijk aanpassing van de wetgeving die de Commissie onderzoekt is het samenvoegen van landbouw en LULUCF in een aparte pijler van het EU-klimaatbeleid. Het kabinet vindt dat hierbij specifiek aandacht dient te zijn voor de mogelijkheden voor duurzame veehouderij,

6 Mededeling van de Commissie Strategie voor duurzame en slimme mobiliteit (COM (2020)789); BNC-fiche: Mededeling EU-strategie voor duurzame en slimme mobiliteit, Kamerstuk 22112, nr. 3042.

7 Mededeling van de Commissie Een renovatiegolf voor Europa - groenere gebouwen, meer banen, hogere levenskwaliteit (COM (2020)662); BNC-fiche: Een renovatiegolf voor Europa, Kamerstuk 22112, nr. II.

8 Europese richtlijn inzake energieprestatie van gebouwen 2002/91/EC, Europese richtlijn inzake energie-efficiëntie 2012/27/EU, Europese richtlijn inzake hernieuwbare energie 2009/28/EC, Europese bouwproductenverordening nr. 305/2011.

emissiereductie in de glastuinbouw, vernatten van veenweide en een uitbreiding van het areaal bomen, bos en natuur.

Nul-vervuilingsambitie

Op milieuterrein zal de Commissie de nul-vervuilingsambitie (*Zero Pollution Ambition*) invulling geven middels een actieplan. Het kabinet zal zich er voor inzetten dat in het actieplan nadruk ligt op bronbeleid om emissies naar water, lucht, en bodem te beperken en blootstelling van mens en milieu aan schadelijke stoffen te voorkomen, bijvoorbeeld door een verbod op bewust toegevoegde microplastics als onderdeel van REACH. Het kabinet kijkt daarnaast ook uit naar de aanvullende bodemstrategie en de verdere uitwerking van de duurzame chemicaliënstrategie.

Circulaire economie

De Commissie heeft de ambitie om een schoner en concurrerder Europa te bereiken via de transitie naar een circulaire economie. Het voornemen voor duurzaam productbeleid levert hier een belangrijke bijdrage aan. De uitwerking van de verschillende (wetgevende) voorstellen uit het Europese Circulaire Actieplan zal dit jaar daarom centraal staan.⁹ Een belangrijke voorbeeld hiervan is het vaststellen van de verplichte toepassing van recycelaat in herzieningen van sectorale regelgeving rond onder meer batterijen, verpakkingen, bouwmaterialen en autowrakken. Het kabinet kijkt daarnaast uit naar de Europese Textielstrategie om circulariteit, duurzaamheid, concurrentievermogen en innovatie in deze sector te versterken.

Financieel

De financiële sector speelt een belangrijke rol in de duurzame transitie en de Commissie wil deze sector verder vergroenen. Het huidige actieplan voor duurzame financieringen is hiervoor een goede stap en introduceert onder andere nieuwe financiële standaarden op basis van het taxonomie-raamwerk.¹⁰ Initiatieven zoals de Europese groene obligatie-standaard vereenvoudigen het maken van duurzame keuzes. Daarnaast wil de Commissie ervoor zorgen dat er meer duurzaamheidsinformatie beschikbaar gemaakt wordt door zowel financiële als niet-financiële bedrijven. Tot slot streeft de Commissie naar betere integratie van duurzaamheidsrisico's in de prudentiële raamwerken van financiële instellingen. Het kabinet verwelkomt deze ambitie en zal aan het nieuwe actieplan dan ook een constructieve bijdrage leveren.

De Commissie onderzoekt momenteel hoe de staatssteunregels de Green Deal het beste kunnen ondersteunen. Volgens het kabinet bieden de huidige staatssteunregels in algemene zin ruimte voor vergoeringsmaatregelen, waarbij tegelijkertijd het gelijke speelveld wordt geborgd. Op specifieke punten verwelkomt het kabinet een herziening van de staatssteunregels om juist die investeringen te stimuleren die essentieel zijn om de klimaatdoelen van Nederland en de EU te bereiken, bijvoorbeeld ter ondersteuning van de opschaling van waterstof, wind op zee en CC(U)S.

Adaptatie

Klimaatverandering stelt ons voor nieuwe uitdagingen, zoals op het gebied van droogte en overstromingen. De mate en het tempo waarin het klimaat verandert, evenals onder meer de gezondheids- en economische schade als gevolg van ervan, vragen om meer actie op het gebied van adaptatie en weerbaarheid zowel in het interne als het externe beleid van de Unie. De strategie sluit aan bij Nederlandse kennis en expertise over innovatieve en op de natuur gebaseerde oplossingen, weerbaarheid en monitoring van economische schade.

9 Mededeling van de Commissie Een nieuw actieplan voor een circulaire economie; voor een schoner en concurrerder Europa COM(2020)98); BNC-fiche: Een nieuw actieplan circulaire economie, Kamerstuk 22 112, nr. 2865.

10 Mededeling van de Commissie actieplan duurzame groei financieren COM(2018)97); BNC-fiche: actieplan duurzame groei financieren; Kamerstuk 22 112 nr. 2545.

Mondiaal leiderschap

Het kabinet zet erop in dat de EU haar interne ambities uit de Green Deal aanwendt voor mondiaal leiderschap en daarmee helpt internationale duurzaamheidsinspanningen naar een hoger plan te tillen. Zo wil de EU mondiaal een voortrekker zijn op klimaatgebied en andere landen verleiden hun klimaatbeleid aan te scherpen. Ook wil de Unie financiering en ontwikkeling van duurzame oplossingen stimuleren. Het kabinet steunt deze ambitie. Gezamenlijk kan krachtiger en effectiever worden opgetreden, met name richting grote uitstoters zoals de niet-EU G20 landen. Met de Raadsconclusies over klimaat- en energiediplomatie¹¹ zet de EU hoge ambities neer voor 2021, onder andere met het oog op de VN klimaatconferentie in Glasgow (COP26). Ook pleit het kabinet voor meer aandacht voor klimaatadaptatie in de mondiale inzet, omdat adaptatie positief bijdraagt aan onder andere internationale veiligheid, het realiseren van de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDGs) en weerbare mondiale waardeketens en economieën.

Zolang derde landen echter geen klimaatbeleid van een vergelijkbaar ambitieniveau kennen, is het nodig om maatregelen te nemen om koolstoflekkage tegen te gaan. Om deze redenen kijkt het kabinet uit naar het aangekondigde voorstel voor een *carbon border adjustment mechanism* (CBAM). Het kabinet is, conform de aangenomen motie-Van der Lee¹², positief over het principe van een koolstofheffing aan de grens en denkt mee met de Commissie over de vormgeving van een CBAM, in lijn met de eerder geformuleerde randvoorwaarden¹³, zoals WTO-conformiteit, een stapsgewijze aanpak, aandacht voor administratieve lasten en uitvoerbaarheid, en de inachtneming van de geopolitieke context.

¹¹ <https://www.consilium.europa.eu/media/48057/sto5263-en21.pdf>, 25 januari 2021.

¹² Motie van het lid Van der Lee; Kamerstuk, 35377, nr. 13.

¹³ Mededeling van de Commissie over de Europese Green Deal (COM (2019) 640); BNC-fiche: Europese Green Deal, Kamerstuk 35 377, nr. 1.

Een Europa dat klaar is voor het digitale tijdperk

De COVID-19-crisis heeft ons met de neus op de feiten gedrukt dat verdere digitalisering niet alleen kansen biedt, maar ook een harde noodzaak is. Zo zijn grote digitaliseringsprojecten in een hoog tempo uitgerold en werd in korte tijd een drastische verschuiving naar afstandsonderwijs en gemengde vormen van fysiek en digitaal afstandsonderwijs gerealiseerd. Uit de toegenomen cybercriminaliteit, en andere online vormen van criminaliteit door zowel statelijke als niet-statale actoren, waaronder online fraude, zijn echter ook de risico's van digitalisering gebleken.

Digitalisering is een centrale pijler in de aanpak van maatschappelijke opgaven en biedt kansen om de economie en het concurrentievermogen in Europa te versterken. Om vertrouwen te bieden aan bedrijven en burgers moeten we met oplossingen komen gebaseerd op Europese normen en waarden. Daarbij is voldoende ruimte voor innovatie en verdere ontwikkelingen van digitale sleuteltechnologieën zoals AI, cybersecurity en de dataeconomie belangrijk.¹⁴ Hierbij dienen belangrijke horizontale principes zoals privacy, rechtsbescherming, veiligheid, vrijheid van meningsuiting, vrij verkeer van gegevens en cybersecurity gewaarborgd te worden. Waar het fundamentele rechten betreft en in het kader van toegang tot bewijs voor opsporing en het tegengaan van illegale of onrechtmatige online content, diensten en activiteiten, moet wat offline geldt, ook online gelden.

Het versnellen van de digitale transitie vergt robuuste en gerichte financiële investeringen. Het kabinet verwelkomt dan ook het bereikte akkoord over het Meerjarig Financieel Kader (MFK) 2021-2027 en het Europese herstelinstrument waarin digitalisering een belangrijk onderdeel is, onder meer in de fondsen van het *Horizon Europe* en het *Digital Europe* programma en de *Recovery and Resilience Facility* (RRF). In de RRF wordt ten minste 20% van de fondsen beschikbaar gesteld voor de digitale transitie.¹⁵ Ook in 2021 blijft digitalisering een prominente rol spelen in de Europese beleidsagenda, met onder andere de onlangs gepubliceerde mededeling *Digitaal kompas 2030: de Europese aanpak voor het digitale decennium*.¹⁶ Het kabinet verwelkomt de mededeling en de ambitie om wereldwijd meer Europees leiderschap te tonen. Ook steunt het kabinet de versterking van de digitale soevereiniteit van Europa, zolang dit gepaard gaat met het behoud van een open economie en internationale samenwerking.

Online platforms

De digitale economie en in het bijzonder online platforms hebben het afgelopen jaar een belangrijke rol gespeeld voor ondernemers en consumenten om tijdens de *lockdown* zaken voort te blijven zetten. Ten behoeve van de modernisering van online platforms heeft de Commissie eind 2020 een tweetal voorstellen uitgebracht, die door het kabinet worden verwelkomd: de *Digital Services Act* (DSA) en de *Digital Markets Act* (DMA).¹⁷ De DSA ziet op de modernisering van de wetgeving voor online platforms. In de onderhandelingen zet het kabinet zich in voor de bevordering van de verdieping van de interne markt voor digitale diensten, het stimuleren van innovatie en consumentenbescherming, het tegengaan van illegale en/of onrechtmatige online content, diensten en activiteiten en het verkrijgen van rechtmatige toegang tot bewijs voor opsporingsdiensten. De DMA richt zich op het toekomstbestendig maken van het mededingingsbeleid met het oog op de dominante rol van een aantal grote online platforms. Het kabinet heeft zich in Europa sterk gemaakt voor regelgeving voor online platforms en is daarom positief over het feit dat veel van de onderdelen uit deze beleidsinzet terugkomen in de DMA.

14 Voor de zomer ontvangt uw Kamer een update van de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS), waarin het kabinet zal ingaan op de voortgang van haar ambities op het terrein van digitalisering.

15 <https://www.consilium.europa.eu/media/45910/021020-euco-final-conclusions.pdf>

16 Mededeling van de Commissie *Digitaal Kompas 2030: de Europese weg voor het digitale decennium* (COM(2021)118).

17 Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad betreffende een eengemaakte markt voor digitale diensten (wet inzake digitale diensten) (COM(2020)825); BNC-fiche Verordening inzake digitale diensten en wijziging Richtlijn 2000/31/EG (Digital Services Act), Kamerstuk 22112, nr. 3050. Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad over betwistbare en eerlijke markten in de digitale sector (wet inzake digitale markten) (COM(2020)842); BNC-fiche Verordening inzake Digitale Markten (Digital Markets Act), Kamerstuk 22112, nr. 3049.

Kunstmatige intelligentie

Het kabinet zet zich in voor het stimuleren van de ontwikkeling van *Artificial Intelligence* (AI) in de EU en kijkt uit naar de Commissievoorstellen voor wetgeving op het gebied van veiligheid, aansprakelijkheid, fundamentele rechten en data aspecten en voor een investeringsprogramma voor AI onderzoek en ontwikkeling. Daarbij zullen de twee bouwstenen uit het Witboek AI van de Commissie¹⁸, “Ecosysteem van excellentie” en “Ecosysteem van vertrouwen”, elkaar moeten versterken en voorwaarden scheppen voor een groeiende interne markt met economische kansen en voorspoed, inclusief de randvoorwaarden die het benodigde vertrouwen bieden.

Data

Op het gebied van data zet het kabinet in op het beter en veiliger benutten van de mogelijkheden van data. Het kabinet verwelkomt dan ook het voorstel voor de *Data Governance Act* (DGA) als uitwerking van de Europese datastrategie en het onderliggende doel, namelijk het verantwoord faciliteren van databeschikbaarheid in de EU.¹⁹ De aangekondigde Data Act, waarin voorwaarden worden gesteld voor datadeling voor burgers, bedrijven en overheden, de herziening van de richtlijn betreffende de rechtsbescherming van databanken, en de Europese cloudinfrastructuur moeten daaraan bijdragen.

Veiligheid en justitie

Met het oog op de toegenomen digitalisering is het van belang om beschermd te zijn en te blijven tegen digitale aanvallen. Dreigingsbeelden laten zien dat de digitale risico's voor Nederland onverminderd groot zijn, bijvoorbeeld het risico op (grootschalige) uitval van digitale diensten of afpersing door de inzet van *ransomware*.²⁰ Het kabinet zet erop in om de digitale veiligheid en weerbaarheid van essentiële diensten centraal te stellen, de EU-coördinatie te versterken en aandacht te vestigen op de afhankelijkheden van infrastructuur en diensten buiten de EU. In dat licht verwelkomt het kabinet de Europese Cybersecurity Strategie, de herziening van de richtlijn netwerk en informatiebeveiliging (NIB-richtlijn) en het voorstel voor een richtlijn kritische entiteiten (CER-richtlijn) die ziet op de bescherming van vitale infrastructuur.²¹ Met de Cybersecurity strategie worden belangrijke stappen gezet ter versterking van de interne cyberweerbaarheid van de EU en haar lidstaten, en verdere implementatie van de *Cyber Diplomacy Toolbox* en het cybersanctieregime.

Door de COVID-19-pandemie is duidelijk geworden dat digitale technologieën essentieel zijn om de toegang tot het recht en weerbare nationale rechtssystemen te garanderen. Het kabinet steunt dan ook de ambities van de Commissie om te komen tot een justitiesector die meegroeit met de technologische ontwikkeling in de samenleving. De Commissie heeft een mededeling²² gepubliceerd die een nieuwe aanpak schetst voor de digitalisering van de justitiesector. Deze bevat juridische, financiële en IT-instrumenten voor verschillende actoren in de rechtssystemen. In navolging hiervan zijn wetgevende voorstellen gepubliceerd, zoals het digitale platform e-CODEX²³ als standaard voor veilige digitale communicatie in grensoverschrijdende justitiële zaken. Komend jaar worden aanvullende wetgevende voorstellen verwacht, bijvoorbeeld over gemeenschappelijke onderzoeksteams en digitale informatie-uitwisseling.

18 Kabinetsappreciatie witboek over Kunstmatige intelligentie, bijlage bij Kamerstukken, 2019-2020, 26 643, nr. 680.

19 Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad betreffende Europese data governance (COM(2020)767); BNC-fiche Verordening Data Governance Act, Kamerstuk 22112, nr. 3016.

20 Cybersecuritybeeld Nederland 2019, Kamerstuk 26643, nr. 614; Cybersecuritybeeld Nederland 2020, Kamerstuk 26643, nr. 695.

21 BNC-fiche: Gezamenlijke Mededeling EU-strategie inzake cyberbeveiliging, Kamerstuk 22112, nr. 3052; BNC-fiche: Herziening richtlijn netwerk- en informatiebeveiliging (NIB-richtlijn), Kamerstuk 22 112, nr. 3053; BNC-fiche: Richtlijn veerkracht kritieke entiteiten, Kamerstuk 22 112, nr. 3054.

22 Mededeling van de Commissie Digitalisering van justitie in de EU, een instrumentarium met mogelijkheden (COM(2020)710); BNC-fiche Mededeling digitalisering van justitie, Kamerstuk 22 112, nr. 3027.

23 Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad betreffende een geautomatiseerd systeem voor communicatie in grensoverschrijdende civiel- en strafrechtelijke procedures (e-Codex), (COM(2020)712); BNC-fiche: verordening betreffende e-Codex, Kamerstuk 22 112, nr. 3029.

Financieel

Daarnaast heeft de Commissie afgelopen jaar de *Digital Finance Strategy* gepubliceerd om de digitalisering van de financiële sector aan te jagen en in goede banen te leiden. In het najaar heeft de Commissie vervolgens voorstellen gedaan voor verdere regulering van crypto's (met name prudentieel toezicht, marktintegriteit en consumentenbescherming), en voor de cyberweerbaarheid van de financiële sector. Het kabinet staat positief tegenover deze beide voorstellen, waarmee de kansen van digitalisering in de financiële sector worden benut en tegelijkertijd de grootste risico's worden gemitigeerd. Het kabinetsbeleid beoogt een veilig, betrouwbaar, efficiënt en toegankelijk betalingsverkeer te waarborgen, met als doel bij te dragen aan innovatie in de sector. Daarbij heeft consumentenbescherming en het waarborgen van privacy prioriteit.

De verdergaande digitalisering en globalisering van de economie heeft ook gevolgen voor hoe lidstaten hun belastingregels vormgeven. Vooral de belastingheffing over winsten van het internationaal opererende bedrijfsleven – waaronder grote technologiebedrijven – is de afgelopen jaren onderwerp van discussie geworden. De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) werkt aan een wereldwijde oplossing voor de uitdagingen van digitalisering op het terrein van de winstbelasting. Het kabinet juicht het werk van de OESO toe en levert hieraan een actieve bijdrage. Gezien de complexiteit en de verbondenheid van de wereldwijde economie heeft een internationale oplossing de voorkeur. We moeten echter voorkomen dat dit leidt tot een impasse waarbij landen op elkaar blijven wachten. Het kabinet is van mening dat eventuele Europese initiatieven op dit vlak de voortgang van de wereldwijde discussie zoveel mogelijk moeten ondersteunen.

Ook in het kader van de toekomst van werk is het van belang dat iedereen mee kan komen in de steeds verder digitaliserende samenleving, en dat men inzetbaar is op de arbeidsmarkt van de toekomst.²⁴ Daarom spant het kabinet zich structureel in om iedereen de nodige kennis, vaardigheden en opleiding te kunnen laten verwerven. De vorig jaar gepubliceerde EU-Vaardigheden agenda²⁵ en het EU actieplan digitaal onderwijs 2021-2027²⁶ bieden hiervoor gepaste kaders, naast stimulering en ondersteuning vanuit EU-programma's zoals Erasmus+ en Digital Europe 2021-2027. Met het EU actieplan digitaal onderwijs wordt vanaf 2021 een intensievere en meer strategische samenwerking beoogd tussen nationale overheden en ondersteunende organisaties over de vraagstukken op dit terrein. Nederland zal hieraan actief deelnemen.

24 Brief van de Minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media d.d. 3 april 2020 inzake stand van zaken onderwijs op afstand tijdens coronacrisis, Kamerstukken 35 300 VIII en 25 295, nr. 153.

25 Mededeling van de Commissie Europese Vaardigheden agenda voor duurzaam concurrentievermogen, sociale rechtvaardigheid en veerkracht (COM (2020)274); BNC-fiche Europese Vaardigheden agenda, Kamerstuk 22 112, nr. 2906.

26 Mededeling van de Commissie Actieplan voor digitaal onderwijs 2021-2027 (COM(2020)624); BNC-fiche Actieplan digitaal onderwijs 2021-2027, Kamerstuk 22 112, 2966.

Een economie die werkt voor de mensen

De COVID-19-uitbraak heeft een groot beroep gedaan op het vermogen van de EU om met een snelle en gecoördineerde reactie te komen. Het kabinet hecht sterk aan Europese samenwerking om de COVID-19-uitbraak in te dammen en de menselijke en economische gevolgen zo goed mogelijk op te vangen. In 2020 is daartoe een breed scala aan maatregelen overeenkomen, waaronder het oprichten van een Europees Herstelinstrument (NextGenerationEU, NGEU) van 750 miljard euro. Onderdeel hiervan is de *Recovery and Resilience Facility* (RRF), waarin financiering verleend zal worden aan lidstaten op basis van coherente plannen voor structurele hervormingen en investeringen. De implementatie van het Europese herstellpakket, die in 2021 van start gaat, biedt kansen om bij te dragen aan duurzame economische groei, werkgelegenheidsherstel, de sociaaleconomische weerbaarheid van lidstaten en verdere versterking van de Europese concurrentiekracht.

Meerjarig Financieel Kader 2021-2027

Met de start van het Meerjarig Financieel Kader (MFK) 2021-2027 wordt de EU-begroting sterker gericht op uitdagingen van de 21ste eeuw op het gebied van onderzoek en innovatie, klimaat, sociale cohesie, migratie en veiligheid. Ook komt er voor het eerst een mechanisme dat een directe koppeling legt tussen de ontvangst van EU-middelen (inclusief het herstellinstrument) en de eerbiediging van de beginselen van de rechtsstaat. Aan de financieringskant van de EU-begroting draagt de invoering van de afdracht op basis van niet-gerecycled plasticafval bij aan de klimaatdoelstellingen van het kabinet. In 2021 zal de aandacht uitgaan naar de snelle ratificatie van het nieuwe Eigenmiddelenbesluit (EMB) door de lidstaten zodat de middelen voor NGEU gemobiliseerd kunnen worden en kunnen bijdragen aan het herstel van de Europese economieën. Daarnaast heeft de Commissie voor 2021 voorstellen voor nieuwe eigen middelen aangekondigd, in het bijzonder een digitale heffing en een koolstofheffing aan de grens (*carbon border adjustment mechanism* (CBAM)).

Economische en Monetaire Unie (EMU)

De uitzonderlijke crisis als gevolg van de COVID-19-uitbraak toont wederom het belang aan van een sterke EMU met gezonde veerkrachtige nationale economieën en met houdbare overheidsfinanciën. Voor een sterke EMU zijn sterke lidstaten nodig. Het is aan lidstaten zelf om duurzame economische groei te genereren en stabiliteit te waarborgen door structurele hervormingen, prudent begrotingsbeleid en de daarbij passende beleidskeuzes. Dit is ook belangrijk om duurzaam te kunnen herstellen van de gevolgen van de COVID-19-crisis en verdere divergentie van economieën in de EMU te voorkomen. De herstellplannen die lidstaten in het kader van het Europese herstellfonds zullen uitvoeren, kunnen hieraan een belangrijke bijdrage leveren.

Het kabinet steunt initiatieven om de fundamenten van de EMU verder te versterken. Een sterke EMU is van groot belang als randvoorwaarde voor duurzame groei en macro-economische stabiliteit in de eurozone. Door een sterke EMU zal de euro ook internationaal aan belang kunnen winnen, een streven waar de Commissie op inzet zoals uiteengezet in haar mededeling Het Europese economisch-financieel bestel: openheid, kracht en veerkracht stimuleren.²⁷ Versterking van de EMU gebeurt op verschillende fronten. Zo is met steun van het kabinet de hervorming en versterking van het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM) in 2020 succesvol afgerond. In 2021 zullen de wijzigingen van het ESM-verdrag en de intergouvernementele overeenkomst betreffende de overdracht en mutualisatie van de bijdragen aan het gemeenschappelijk ontwikkelingsfonds voorliggen in de nationale parlementen. Versterking van de bankenunie en verdieping van de kapitaalmarktunie acht het kabinet van belang en zullen ook in 2021 onderwerp van gesprek blijven.

27 Mededeling van de Commissie Het Europese economisch-financieel bestel: openheid, kracht en veerkracht stimuleren (COM(2021)32); BNC-fiche: Het stimuleren van het Europees economisch en financieel systeem, Kamerstuk 22 112, nr. 3057.

De discussie over de evaluatie van de “six-pack” en “two-pack” wetgeving van het Stabiliteits- en Groeipact (SGP) zal naar verwachting in 2021 worden hervat. Afhankelijk van de bevindingen in de consultatiefase zal de Commissie voorstellen voor aanpassing van het SGP doen. Het kabinet heeft in een brief van 14 december jl. een brede bespiegeling gegeven op de toekomst van het SGP.²⁸ Voor het kabinet moeten houdbare overheidsfinanciën het hoofddoel van het SGP blijven, teneinde duurzame economische groei en stabiliteit te waarborgen. De snel stijgende publieke schuld als gevolg van de COVID-19-crisis onderstreept het belang hiervan. Bovendien is het belangrijk dat de handhaving van de regels wordt verbeterd.

Financiële diensten

Een stabiele en weerbare financiële sector is ook belangrijk voor het herstel van de economie. De maatregelen die de afgelopen jaren op nationaal en Europees niveau zijn genomen, dragen daaraan bij. Zo is vorig jaar een akkoord bereikt over het kapitaalmarktenherstelpakket, waarmee de mogelijkheden om te investeren in bedrijven worden verbeterd. Tegelijkertijd is het voor het kabinet een prioriteit om bankbalansen gezond te houden.

Op de middellange termijn acht het kabinet het essentieel om de financiële markten in Europa verder te versterken en te diversifiëren. Uit de vorige financiële crisis is gebleken dat bedrijven in Europa te sterk afhankelijk zijn van bancaire kredietverlening. Met het nieuwe actieplan²⁹ voor de verdieping van de Europese kapitaalmarktunie wordt gewerkt aan het verbeteren van de toegang tot kapitaalmarkten voor ondernemers, specifiek het midden- en kleinbedrijf. Tevens heeft de Commissie het doel gesteld om de EU een veiligere plek te maken om te sparen en te beleggen voor de langere termijn. Daarnaast richten de acties zich op het verder integreren van nationale kapitaalmarkten tot een echte interne markt. Het kabinet verwelkomt dit actieplan om de schokbestendigheid van de economie en de financiële stabiliteit bevorderen. Bovendien kan een efficiëntere allocatie van kapitaal bijdragen aan de verduurzaming en digitalisering van de economie. De doelstellingen van de Commissie komen overeen met de prioriteiten van het kabinet.

Op het terrein van de bankenunie is afgelopen jaar een belangrijke stap gezet met het akkoord over het vervoegd invoeren van de gemeenschappelijke achtervang voor het bankenresolutiefonds. De Commissie zal dit jaar het crisis management raamwerk herzien, waaronder het resolutieraamwerk (*Bank Recovery and Resolution Directive*). Het kabinet maakt zich daarbij onder andere sterk voor het meer in lijn brengen van de staatssteunregels uit de Bankencommunicatie van 2013 met de regels uit het resolutieraamwerk. Het kabinet ziet het Europees depositogarantiestelsel (EDIS) als sluitstuk van de bankenunie. Daarbij stelt Nederland strenge voorwaarden, waaronder een verscherpte risicoweging van staatsobligaties op bankbalansen en een aantoonbaar gezonde Europese bankensector.

In het eerste kwartaal van 2021 zal de Commissie wetgevende voorstellen presenteren om het EU-raamwerk ter voorkoming van witwassen en terrorismefinanciering (AML/CTF) te versterken. De Commissie beoogt hiermee de Europese regelgeving verder te harmoniseren en een Europese toezichthouder op het gebied van witwassen in te stellen. Het kabinet pleit al enige tijd voor beide zaken en ziet uit naar de voorstellen van de Commissie voor deze grensoverschrijdende problematiek.

Interne markt

Versterking van de interne markt is de hoeksteen van een concurrerender en weerbaarder EU. Het kabinet zet in op een ambitieuze uitvoering van het actieplan interne-markthandhaving en wil concrete stappen zetten bij het wegnemen van specifieke belemmeringen. Het steunt zodoende ook dat de Commissie met concrete voorstellen is gekomen via de *Single Market Enforcement Taskforce* (SMET). Belangrijk is dat de Commissie en lidstaten gezamenlijk deze voorstellen uitwerken tot actiepunten en blijven werken aan nieuwe voorstellen.

28 Kamerbrief Brede bespiegeling Stabiliteits- en Groeipact (SGP); Kamerstuk 21501-07, nr. 1734;

29 Mededeling van de Commissie Een kapitaalmarktunie ten dienste van mensen en ondernemingen – Een nieuw actieplan (COM2020)590); BNC-fiche Mededeling Nieuw Actieplan Kapitaalmarktunie, Kamerstuk 22112, nr. 302.

De impact van de COVID-19-crisis op de interne markt en Europese economie is groot. Er waren restricties op de export van goederen, grenscontroles zijn weer ingesteld en sommige grenzen gingen zelfs helemaal dicht. Omdat een goed functionerende interne markt cruciaal is voor de Europese economie en het vermogen om de COVID-19-crisis het hoofd te bieden, is veel werk verzet om het vrije verkeer te faciliteren. Zo heeft het kabinet zich hard gemaakt voor het opzetten en het waarborgen van de zogenaamde *green lanes* voor een ongehinderde goederen- en dienstenstroom. Het kabinet kijkt in dat kader uit naar de evaluatie door de Commissie van de gevolgen van de COVID-19-crisis voor de interne markt. Deze evaluatie dient te leiden tot concrete voorstellen om de weerbaarheid van de interne markt te versterken. Daarnaast wordt er in EU-verband toegewerkt naar een gemeenschappelijke aanpak van COVID-status bewijzen³⁰ (de zogenaamde *Digital Green Certificate*), om op termijn reizen te kunnen faciliteren. Het kabinet steunt de technische ontwikkeling van een dergelijk bewijs. Daarbij moeten er voldoende privacy- en veiligheidswaarborgen zijn en is interoperabiliteit en non-discriminatie van belang. Mensen die zich (nog) niet willen of kunnen laten vaccineren, moeten zo min mogelijk worden beperkt in hun bewegingsvrijheid binnen de EU. Voor deze groep moeten gelijkwaardige alternatieven beschikbaar komen zoals een negatief testbewijs of mogelijk herstelbewijs.

Europees concurrentievermogen

De Green Deal, de digitale strategie en de lange termijn industriestrategie bieden een goede basis voor het versterken van de concurrentiekracht van de Unie en de transitie naar een duurzame en digitale economie. Hierin blijft een sterke en weerbare interne markt een belangrijke pijler.

Onderzoek en innovatie, onder andere via Horizon Europe, spelen een belangrijke rol bij vergroening, digitalisering en versterking van het concurrentievermogen. Hierbij is de inzet van de hele kennisketen van belang. Om optimaal bij te dragen aan het vinden van oplossingen voor maatschappelijke en wetenschappelijke uitdagingen en het versterken van het Europees concurrentievermogen, is het van belang dat investeringen blijven plaatsvinden op basis van excellentie en impact. Daarnaast moet ook de implementatie van het Europese herstellepakket (*Next Generation EU* met o.a. de *Recovery and Resilience Facility*) via investeringen en structurele economische hervormingen bijdragen aan de verdere versterking van de Europese concurrentiekracht.

Het kabinet kan zich goed vinden in de langetermijn industriestrategie, waarin de Commissie zich richt op het oplossen van maatschappelijke uitdagingen, zoals de dubbele transitie naar een duurzame en digitale economie, en het versterken van Europese innovatie- en concurrentiekracht. Om de gevolgen van COVID-19 mee te nemen in deze industriestrategie zal de Commissie een actualisering uitbrengen. De Nederlandse inzet hierbij is om de duurzame en digitale transities te versnellen, ongewenste strategische afhankelijkheden te verminderen en concrete actieplannen op te stellen om ecosystemen en strategische waardeketens te versterken.³¹

Onze innovatiekracht en verdienvermogen hebben we te danken aan de openheid van de Nederlandse en Europese economie. Dit laat onverlet dat buitenlandse investeringen en andere economische activiteiten op de interne markt risico's met zich mee kunnen brengen. Het kabinet zet zich dan ook in voor een nieuw Europees wetgevingsinstrument dat de versturende werking van buitenlandse subsidies op de interne markt tegengaat, op basis van het door Nederland voorgestelde gelijkspelveldinstrument. Bij een actualisering van huidige richtlijnen, bijvoorbeeld over marktafbakening, pleit Nederland voor het behoud van objectiviteit en politieke onafhankelijkheid als basis van het mededingingsrecht. Deze pijlers zorgen voor gezonde concurrentie met keuzevrijheid, lagere prijzen, innovatie en investeringen tot gevolg. Het algemeen belang van de Unie staat hierbij voorop. Het kabinet is dan ook kritisch over het vergroten van de invloed van lidstaten om grote bedrijven met veel marktmacht te creëren.

30 De Commissie heeft aangegeven dat een dergelijk bewijs informatie kan bevatten over COVID-vaccinatie, negatief testbewijs en/of bewijs van herstel van een COVID-infectie.

31 Mededeling van de Commissie Een nieuwe industriestrategie voor Europa (COM(2020)102), BNC-fiche Commissiemededeling over een nieuwe industriestrategie voor Europa, Kamerstuk 22 112, nr. 2862.

Veel EU-staatssteunkaders worden in 2021 herzien om de groene en digitale transitie en nieuwe technologische- en marktontwikkelingen te stimuleren. Voor Nederland is het met name van belang dat de EU-steenrijke richtsnoeren voor milieu en energie snel worden aangepast. Daarnaast pleit het kabinet ervoor om de zeer ruime staatssteunmogelijkheden ten behoeve van de COVID-19-crisis af te bouwen zodra dat mogelijk is, om het gelijk speelveld weer te herstellen.

Strategische autonomie

De discussie over de strategische autonomie van de Unie treedt in toenemende mate op de voorgrond, zoals onder andere blijkt uit de Commissiededeling over financieel-economische soevereiniteit.³² Dit komt niet alleen door geopolitieke verschuivingen en de toenemende politisering van de economie, maar ook door de kwetsbaarheden in mondiale waardeketens die de COVID-19-crisis heeft blootgelegd. Het is van belang dat Nederland zich aankomende jaar proactief mengt in de Europese discussie over een invulling van deze strategische autonomie. Economische openheid en multilaterale samenwerking vormen de fundamenten onder onze welvaart en veiligheid. Alhoewel nationale veiligheid vanzelfsprekend een nationale competentie is en blijft, kan het opbouwen van strategische autonomie in Europees verband bijdragen aan de nationale veiligheid. Bovendien kunnen Europese initiatieven gericht op het versterken van strategische autonomie nationale veiligheidsrisico's in sommige gevallen beheersbaarder maken. Een van de instrumenten hiervoor is het identificeren en aanpakken van ongewenste afhankelijkheden. Eventuele maatregelen dienen altijd proportioneel te zijn en te gebeuren op basis van stevig onderbouwde afwegingen. Daarom moet met zorg vastgesteld worden op welke momenten strategische autonomie wel of geen argument is voor overheidsingrijpen.

Sociaal Europa

Burgers en bedrijven worden hard geraakt door de crisis, waarbij de meest kwetsbaren in onze samenleving extra bescherming behoeven. Daarom is het belangrijk dat herstel duurzaam en inclusief is, met een weerbare arbeidsmarkt als basis en waarbij opwaartse sociaaleconomische convergentie tussen de lidstaten bevorderd wordt. Niet voor niets kennen de transitie waar de Unie voor staat (klimaat, digitaal en demografisch) een sterke sociale- en werkgelegenheidscomponent.

De Commissie presenteerde onlangs het actieplan voor de verdere implementatie van de Europese Pijler voor Sociale Rechten.³³ De Commissie geeft aan dat het actieplan het belangrijkste instrument zal zijn om op middellange en langetermijn bij te dragen tot sociaaleconomisch herstel en veerkracht van de Unie en de lidstaten, teneinde de sociale rechtvaardigheid van de digitale en groene transitie te verbeteren. De Sociale Pijler roept onder meer op te streven naar (de toegang tot) kwalitatief hoogwaardig onderwijs, een leven lang ontwikkelen, het streven naar inclusie, kansgelijkheid en gendergelijkheid. De implementatie van de Pijler kan dienen als een leidraad voor opwaartse sociaaleconomische convergentie naar betere leef- en werkomstandigheden in de Unie, uiteraard met inachtneming van de bestaande competentieverdeling. De afgelopen periode zijn goede stappen op de sociale dimensie van de EU en de implementatie van de pijler gezet met onder meer de herziene detacheringsrichtlijn en de oprichting van de Europese Arbeidsautoriteit. Concrete nieuwe voorstellen die volgen uit het actieplan zullen door het kabinet op hun merites worden beoordeeld aan de hand van de uitgangspunten van de visiebrief van de minister van SZW over de toekomst van de sociale dimensie.³⁴ In het consultatieproces van de Commissie over het Actieplan heeft Nederland de uitgangspunten uit deze brief actief ingebracht om zo voor publicatie van de mededeling de voor Nederland belangrijkste punten mee te geven.³⁵

De pandemie legt fundamentele kwetsbaarheden op de arbeidsmarkten bloot. Effectief omgaan met veranderende arbeidsmarkten door te focussen op (om- en bij-)scholing vormt een wezenlijk onderdeel

32 Mededeling van de Commissie Het Europese economisch-financieel bestel: openheid, kracht en veerkracht stimuleren (COM(2021)32); BNC-fiche: Het stimuleren van het Europees economisch en financieel systeem, Kamerstuk 22 112, nr. 3057.

33 Uw Kamer wordt medio april middels een BNC-fiche geïnformeerd over de kabinetsappreciatie.

34 Kamerbrief Raad voor de Werkgelegenheid, Sociaal Beleid, Volksgezondheid en Consumentenzaken, Kamerstuk 21501 31, nr. 527.

35 Bijlage bij Kamerbrief Raad voor de Werkgelegenheid, Sociaal Beleid, Volksgezondheid en Consumentenzaken, Kamerstuk 21 501-31, nr. 592.

van een veerkrachtig herstel. De uitvoering van de Europese Vaardighedenagenda³⁶ en concretisering van het onlangs voorgestelde kader voor de voortzetting van de Europese samenwerking op het gebied van onderwijs en het realiseren van een Europese onderwijsruimte in 2025³⁷ dragen hieraan bij. De Commissie presenteert dit jaar een wetgevend voorstel ter verbetering van de arbeidsomstandigheden en sociale bescherming van mensen die diensten aanbieden via platforms. Het kabinet onderzoekt hoe de rechtspositie van platformwerkers hiermee kan worden versterkt, zoals aangekondigd in de vijfde voortgangsbrief over 'werken als zelfstandige'.³⁸ De resultaten van dit onderzoek zullen worden meegenomen bij de bepaling van de Nederlandse inzet ten aanzien van het Europese voorstel.

³⁶ Mededeling van de Commissie Europese Vaardigheden agenda voor duurzaam concurrentievermogen, sociale rechtvaardigheid en veerkracht (COM2020)274); BNC-fiche Europese Vaardigheden agenda, Kamerstuk 22 112, nr. 2906.

³⁷ Mededeling van de Commissie De Europese onderwijsruimte tegen 2025 tot stand brengen (COM(2020)625), BNC-fiche Mededeling Europese Onderwijsruimte 2025, Kamerstuk 22 112, nr. 2965.

³⁸ Voortgangsbrief 'werken als zelfstandige', Kamerstuk 31 311, nr. 235.

Sterkere EU in de wereld

Sinds Commissievoorzitter Von Der Leyen bij haar aantreden voor het eerst sprak over de term “geopolitieke Commissie” is de noodzaak van grotere geopolitieke slagkracht van de Unie steeds duidelijker geworden. De COVID-19-pandemie heeft een aantal kwetsbaarheden en strategische afhankelijkheden zichtbaar gemaakt. Het ontwikkelen en verdelen van vaccins, het inenten van de eigen bevolking én de bevolking in andere landen alsook het vermogen zo snel mogelijk economisch te herstellen van de crisis zijn verworpen tot geopolitiek instrumenten.

Tegen deze achtergrond krijgt een geïntegreerde inzet van het gehele EU-instrumentarium, en het vergroten van de strategische autonomie van de EU, een bijzonder belang. Dat is geen doel op zich, maar moet bijdragen aan het vergroten van de weerbaarheid en het handelingsvermogen van de EU. Het externe instrumentarium beperkt zich niet tot het Gemeenschappelijk Buitenland- en Veiligheidsbeleid (GBVB) en het Gemeenschappelijk Veiligheid- en Defensiebeleid (GVDB). Ook de inzet van onze marktkracht, handelsakkoorden, technologie- en industriebeleid kunnen bijdragen aan het behalen van buitenlandpolitieke doelstellingen, en het verminderen van ongewenste strategische afhankelijkheden.

Op het gebied van effectievere en geïntegreerde inzet van het Europese externe beleid ziet het kabinet dat de in 2019 ingeslagen weg het afgelopen jaar is voortgezet. De Europese Raad heeft zich ook in 2020 nadrukkelijker gemanifesteerd op het terrein van buitenlands beleid en zet op een toenemend aantal dossiers de strategische lijnen uit. Tot tevredenheid van het kabinet is daarbij ook meer aandacht voor de geopolitieke implicaties van op het oog EU-interne dossiers zoals de interne markt, de Green Deal en digitalisering.

| 17 |

Binnen het GBVB ziet het kabinet dat de Hoge Vertegenwoordiger, binnen de bandbreedtes die het GBVB biedt, de ruimte neemt om namens de EU op te treden en verklaringen uit te geven. Het kabinet verwelkomt dit. Om een geopolitieke speler te zijn is het niet alleen zaak overtuigend op ontwikkelingen in de wereld te reageren, maar ook tijdig.

Een groter Europees handelingsvermogen is daarnaast nodig om de op regels gebaseerde multilaterale orde, die onverminderd onder druk staat, in stand te houden. Deze orde is en blijft voor de Unie van groot belang, onder andere omdat deze ons in staat stelt om mondiaal invloed uit te oefenen, normstellend te opereren en waarden uit te dragen. Bij de versterking van deze orde kan de EU haar meerwaarde als geopolitieke speler tonen, of het nu gaat om het tegengaan van onwelgevallige pogingen het VN-systeem te ondermijnen of om de noodzaak tot hervorming van de Wereldhandels- en Wereldgezondheidsorganisatie. Om die reden verwelkomt het kabinet ook de in februari jl. verschenen gezamenlijke mededeling inzake multilateralisme.

Binnen het externe beleid blijven sancties een essentieel instrument. Het kabinet onderstreept dat sancties een middel zijn, geen doel op zich. Op basis van die gedachte heeft het kabinet zich ingezet voor de totstandkoming van het EU-mensenrechtensanctieregime. Het is verder positief dat de Commissie zich met de mededeling ‘het Europese economisch-financieel bestel: openheid, kracht en veerkracht stimuleren’ bereid toont bij te willen dragen aan het versterken van het sanctie-instrument door middel van betere implementatie en versterkte samenwerking en informatie-uitwisseling tussen de lidstaten en de Commissie.³⁹ Het kabinet dringt bij de Commissie aan op nauwe coördinatie en samenwerking met de lidstaten bij de uitwerking ervan.

Verder is de verwachting dat de integratie van de instrumenten voor het externe beleid onder het nieuwe instrument voor nabuurschap ontwikkeling en internationale samenwerking (NDICI) de effectiviteit van het Europees extern optreden ten goede zal komen. Het Europees Ontwikkelingsfonds

³⁹ Mededeling van de Commissie - Het Europese economisch-financieel bestel: openheid, kracht en veerkracht stimuleren (COM(2021)32); BNC-fiche: Het stimuleren van het Europees economisch en financieel systeem, Kamerstuk 22 112, nr. 3057.

is opgegaan in het NDICI en daarmee onder de EU-begroting gebracht. Dit is een hervorming waar Nederland zich jarenlang hard voor heeft gemaakt. Ook de Team Europe benadering, waarbij de Europese Commissie, de Europese Investeringsbank, de EU-lidstaten en hun ontwikkelingsorganisaties en –banken nauw samenwerken, sluit aan bij de geïntegreerde benadering van NDICI.

De EU zet zich in voor het toegankelijk maken van vaccins voor lage- en middeninkomenslanden. Het kabinet ziet dat als een plicht. Als meest welvarend machtsblok in de wereld, en als grootste verstrekker van ontwikkelingshulp, dient de EU zich hard te maken voor toegang tot vaccins voor de allerarmsten. De Commissie draagt hiertoe substantieel financieel bij aan het multilaterale initiatief COVAX en zal de donatie van vaccins op de langere termijn coördineren via het *EU Vaccine Sharing Mechanism*.

Geopolitieke verhoudingen

Het beleidsprogramma van de Amerikaanse President Biden biedt veel aanknopingspunten voor verdere versterking van de EU-VS samenwerking. De VS is en blijft voor de EU en Nederland de belangrijkste strategische partner. Met de VS delen we waarden en belangen en EU-VS samenwerking is nodig om de geopolitieke uitdagingen effectief het hoofd te kunnen bieden. Een weerbare EU met een groter handelingsvermogen draagt bij aan een meer gebalanceerd trans-Atlantisch bondgenootschap. Het kabinet ziet uit naar de uitwerking van de voorstellen uit de gezamenlijke mededeling van de Europese Commissie en de Hoge Vertegenwoordiger ‘EU-US Agenda for Global change’. Deze sluiten aan bij veel van de Nederlandse prioriteiten: hervorming van de WTO, versterking van het multilaterale stelsel, een terugkeer van de VS op het gebied van mondiale klimaatsamenwerking en een nieuwe impuls aan het nucleair akkoord met Iran (JCPOA).

| 18 |

Samenwerking met China biedt Nederland en de EU nog steeds grote economische kansen. Tegelijkertijd blijft China ook een concurrent en een systeemrivaal die ons voor grote uitdagingen stelt. De EU is en blijft ons primaire handelingspodium in de relatie met China. Een krachtige geconvergeerde interne markt is het primaire antwoord op ongewenste Chinese economische activiteiten binnen de EU. De presentatie van het ‘witboek buitenlandse subsidies’ en de inwerkingtreding van de verordening inzake investeringsscreening waren in dat opzicht belangrijk. Bij de uitdagingen waarvoor China ons stelt, is samenwerking met de VS in ons direct belang. De EU dient zich onverminderd te blijven uitspreken tegen de schending van mensenrechten en de rechtsstaat in China, met name in Xinjiang en Hongkong, en moet waar nodig concrete maatregelen nemen. Parallel is het zaak de samenwerking met China te blijven zoeken op die onderwerpen die in ons direct belang zijn. Denk aan het onderzoek naar de oorsprong van COVID-19 en de voorbereiding op de VN-klimaattop in Glasgow eind dit jaar. Het openhouden van gesprekskanalen zorgt ervoor dat de EU de ruimte behoudt moeilijke boodschappen te blijven overbrengen.

De betrekkingen met Rusland zullen ook in 2021, in het licht van onder andere de vergiftiging van Alexei Navalny, het neerslaan van vreedzame protesten in 2020 en de krimpende ruimte voor het maatschappelijk middenveld, onder druk blijven staan. De EU-eenheid blijft daarbij van groot belang. Parallel blijft het zaak op sommige onderwerpen actief met Rusland te blijven engageren, conform de vijf *guiding principles*.

Het partnerschap tussen de EU en Afrika zal voor een groot deel in het teken blijven staan van COVID-19 en het economisch herstel. Het kabinet zet in op een groen en inclusief herstel. Ook zal het kabinet aandacht blijven vragen voor de aanhoudende, en door de pandemie zelfs geïntensiveerde schuldenproblematiek van veel Afrikaanse landen. De start van de Afrikaans continentale vrijhandelszone (AfCFTA) op 1 januari 2021 toont de ambitie van de Afrikaanse Unie. Het kabinet verwelkomt de Europese ondersteuning van dit initiatief dat een belangrijk stap richting verdere regionale integratie betekent en kansen biedt voor duurzame, inclusieve economische groei en werkgelegenheid. Nadat de zesde EU-AU Top in 2020 helaas moest worden uitgesteld, is in 2021 alsnog een EU-AU Top voorzien. Het kabinet acht deze top van strategisch belang en vraagt met name aandacht voor de ontwikkeling van jeugd en het maatschappelijk middenveld.

Uitbreiding en nabuurschap

De ontwikkelingen in de aan de Unie grenzende landen en regio's verdienen onverminderd aandacht. Helaas kon de in 2020 geplande Oostelijk Partnerschap-top enkel in digitale vorm doorgang vinden. Een fysieke top staat vooralsnog gepland voor de tweede helft van dit jaar. De Commissie beoogt dit jaar de nieuwe beleidsdoelstellingen voor het Oostelijk Partnerschap (OP) te presenteren. Het kabinet acht het OP een onverminderd waardevol instrument en blijft pleiten voor voldoende aandacht voor goed bestuur, rechtstaatontwikkeling, mensenrechten en vergroening, waarbij conditionaliteit een leidend beginsel blijft.

Ook in de relatie met de landen van het zuidelijk nabuurschap is 2021 een belangrijk jaar. In februari jl. presenteerden de Europese Dienst voor Extern Optreden en de Commissie een gezamenlijke mededeling gericht op de hernieuwing van het partnerschap, onder meer met het oog op het post-COVID-19 herstel en de totstandkoming en implementatie van het NDICI.⁴⁰ Het kabinet ondersteunt de verdieping van de relatie tussen de EU en deze landen om gezamenlijke uitdagingen te kunnen adresseren, waaronder het tegengaan van irreguliere migratie en het bevorderen van terugkeersamenwerking. Het kabinet blijft erop toezien dat de samenwerking gebaseerd blijft op niet-onderhandelbare fundamentele waarden en het waarborgen van Europese kernbelangen.

Op het uitbreidingsdossier was 2020 een belangrijk jaar vanwege de herziening van de uitbreidingsmethodologie waarbij rechtsstaatsvormingen een prominenter rol kregen. Het kabinet zal erop toezien dat de herziene methodologie gereflecteerd wordt in de nog vast te stellen onderhandelingsraamwerken voor Noord-Macedonië en Albanië en toegepast wordt op de lopende toetredingsonderhandelingen met Servië en Montenegro.

Vrede en veiligheid

Op het vlak van het Gemeenschappelijk Veiligheid- en Defensiebeleid (GVDB) verwelkomt het kabinet de richtinggevende bespreking door de Europese Raad in februari jl. Het kabinet acht de verdere implementatie van de verschillende initiatieven inzake defensieplanning, -samenwerking en -ontwikkeling van belang om de slagvaardigheid van de EU en haar extern optreden te vergroten. Het operationaliseren van het werkprogramma voor het Europees Defensiefonds (EDF), en het opvolgen van de strategische herziening van de Permanente Gestructureerde Samenwerking (PESCO) passen in dat kader. Ook is het van belang dat uitvoering wordt gegeven aan het recente akkoord over de voorwaarden waaronder derde landen kunnen deelnemen aan PESCO-projecten, met name in het kader van het door Nederland geleide project militaire mobiliteit.

Met de Europese Vredesfaciliteit (EPF) krijgt de EU een nieuw geïntegreerd instrument in handen voor de financiering van zowel eigen militaire missies en operaties, als vredesmissies van derde landen en organisaties, alsook capaciteitsopbouw inzake veiligheid en defensie. Het kabinet kijkt uit naar de operationalisering van dit nieuwe instrument, waarbij het kabinet erop toeziet dat EPF-inzet goed ingebed wordt in de bredere EU-inzet ten aanzien van landen en regio's, en dat het geïntegreerd methodologisch kader, inclusief waarborgen voor het leveren van steun, goed toegepast wordt, om de risico's die gepaard gaan met EPF-inzet in kaart te brengen en te mitigeren.

Tussen januari en najaar 2021 wordt in de EU een strategische dialoog gevoerd over het te ontwikkelen Strategisch Kompas van de EU, met het oog op aannname onder Frans EU-voorzitterschap in maart 2022. Doel van het Strategisch Kompas is om meer duidelijke richting en prioriteiten te bepalen voor het GVDB: waartoe moet de EU de komende 5-10 jaar in staat zijn en hoe gaat dat gerealiseerd worden? Daarbij wordt gekeken naar crisismanagement, weerbaarheid van de EU, en de daarvoor benodigde capaciteitsontwikkeling en EU-partnerschappen.

Het kabinet zet in op een Strategisch Kompas dat concrete en ambitieuze doelen stelt die het EU GVDB versterken, maar pleit tegelijkertijd voor realisme. Nederland zal met concrete voorstellen komen op het terrein van militaire mobiliteit, specialisatie en conflictpreventie. Daarnaast zal Nederland zich

⁴⁰ https://eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_renewed_partnership_southern_neighbourhood.pdf

richten op de precisering en doorvertaling van het militaire en civiele EU-ambitieniveau, cyber/hybride dreigingen, en versterking van de EU-NAVO en EU-VS samenwerking.

Handel

Op het gebied van handel staat 2021 voor een belangrijk deel in het teken van de herziening van het Europees handelsbeleid. Voor Nederland is het van belang dat het handelsbeleid bijdraagt aan de versterking van een multilateraal, op regels gebaseerd, duurzaam wereldhandelssysteem, duurzaam socio-economisch herstel van de pandemie, en de bevordering van een weerbare EU. Voor het kabinet is het hierbij essentieel dat de voordelen van het open handelssysteem intact blijven en dat onnodige ontvluchting van waardeketens voorkomen wordt. Ook de noodzaak tot versterking en modernisering van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) heeft niet aan urgentie ingeboet. Het kabinet voorziet daarop een voortrekkersrol van de EU.

Het kabinet verwelkomt de door de EU en het Verenigde Koninkrijk bereikte Handels- en Samenwerkingsovereenkomst (HSO). Er is door het kabinet en de EU steeds ingezet op een breed akkoord over de toekomstige relatie, omdat het VK een belangrijke strategische partner is en blijft. Een dergelijk akkoord biedt de beste basis om in de toekomst onze intensieve samenwerking voort te zetten. De komende tijd zal de implementatie van zowel het terugtrekkingsakkoord als de HSO de prioritaire aandacht van de EU genieten.

Ook de verduurzaming van het Europees handelsbeleid blijft prioritair. Het kabinet verwacht dat de EU haar marktkracht in de samenwerking en onderhandelingen over handelsakkoorden actief inzet om tot hogere duurzaamheidsstandaarden en een goede naleving daarvan te komen, bijvoorbeeld door het opnemen van het Parijsakkoord en de juridisch afdwingbare onderdelen daarvan als essentieel element in brede handelsakkoorden. Daarnaast zet het kabinet, vanuit oogpunt van het bereiken van een gelijk speelveld en het vergroten van de impact in de productieketen, in op een wetgevend voorstel op het gebied van Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO), bij voorkeur op Europees niveau. Het kabinet kijkt in dit kader uit naar het aangekondigd wetgevend initiatief van de Commissie op het gebied van duurzaam ondernemingsbestuur, waar gepaste zorgvuldigheid (*due diligence*) onderdeel van is. Het is bovendien van belang dat zorg wordt gedragen voor coherent Europees IMVO-beleid onder meer via de lancering van een EU-actieplan op het gebied van IMVO in 2021.⁴¹

Bevordering van onze Europese levenswijze

Veiligheid

De COVID-19-crisis heeft de noodzaak om de veiligheid in de Unie te waarborgen, zowel fysiek als digitaal, des te urgenter gemaakt. Zo geeft de verschuiving naar het digitaal thuiswerken meer risico tot cyberaanvallen en kunnen tekorten aan goederen leiden tot nieuwe kansen voor de georganiseerde misdaad. Bedreigingen worden complexer door de vervaging van de fysieke en digitale wereld en het grensoverschrijdend werken. Het kabinet verwelkomt dan ook de Veiligheidsuniestrategie⁴² die de Commissie heeft gepresenteerd, waarin een multidisciplinaire, geïntegreerde Europese aanpak is beoogd voor een toekomstbestendige veiligheidsomgeving in de EU en haar lidstaten. Hierbij dienen de nationale bevoegdheden zoals deze onder andere gelden voor de nationale veiligheid te worden gerespecteerd.

In navolging op de Veiligheidsuniestrategie is het veelbelovend dat de Commissie concrete voorstellen aankondigt gericht op onder andere georganiseerde criminaliteit, terrorismebestrijding en samenwerking voor de rechtshandhaving. Voor de aanpak van terrorisme, gewelddadig extremisme en georganiseerde criminaliteit zijn ook de recent verschenen EU-agenda voor terrorismebestrijding⁴³ en het voorstel tot wijziging van de Europolverordening⁴⁴ belangrijke stappen. Op een viertal fronten (anticiperen, voorkomen, beschermen en reageren) brengt de Commissie in haar EU-agenda voor terrorismebestrijding bestaande en nieuwe trajecten bijeen om zo een gezamenlijke aanpak op EU-niveau te borgen. Andere voorstellen zijn de EU-agenda voor de aanpak van georganiseerde misdaad, een EU-Strategie voor de uitroeiing van mensenhandel, en de herziening van de richtlijn inzake bevrozing en inbeslagname van opbrengsten uit misdrijven. Het is voor het kabinet van belang dat deze voorstellen goed aansluiten bij de Nederlandse inzet op de aanpak van ondermijnende effecten van georganiseerde criminaliteit en het vergroten van de weerbaarheid van samenlevingen tegen veiligheidsrisico's. Deze onderwerpen dienen tevens breed te worden geadresseerd in contacten met internationale partners en derde landen, want onze veiligheid stopt niet bij de Europese grenzen. De focus op de Westelijke Balkan en het zuidelijk nabuurschap, zoals verwoord in de agenda terrorismebestrijding, juicht Nederland daarom toe. Deze voorstellen dienen ook aan te sluiten op lopende initiatieven binnen de Veiligheidsuniestrategie, zoals deze door de Raad zijn omarmd, waaronder versterking van informatie-uitwisseling en de aanpak van drugs, cybercrime, seksueel misbruik van minderjarigen en illegale vuurwapenhandel. Verder dienen deze voorstellen ook aan te sluiten op de nieuwe EU Cybersecurity Strategie, zoals hierboven toegelicht in onder "Een Europa dat klaar is voor het digitale tijdperk".

De Raadsconclusies Interne Veiligheid en Europees Politiepartnerschap zijn een belangrijke basis voor de Nederlandse inzet op interne veiligheid.⁴⁵ Leidende prioriteiten zijn onder andere versterking van Schengen, samenwerking tussen rechtshandhavingsautoriteiten en de gebalanceerde inzet van nieuwe technologieën zoals kunstmatige intelligentie, encryptie en elektronische bewijsvergaring. Het kabinet ziet daarbij een ondersteunende rol voor EU-agentschappen en organisaties zoals Europol en Eurojust.

Migratie

COVID-19 heeft wereldwijd geleid tot verminderde mobiliteit. Dit is ook terug te zien in de daling van het aantal irreguliere migranten dat in 2020 de EU is binnengekomen (-13%). Het aantal asielaanvragen in Nederland is inmiddels weer toegenomen tot het oude niveau voor COVID-19. De verwachting voor 2021 is dat de (economische) gevolgen van COVID-19 in herkomstlanden tot een onverminderd hoog,

42 Mededeling van de Commissie betreffende de EU-strategie voor de veiligheidsunie (COM (2020)605), BNC fiche Mededeling Veiligheidsuniestrategie, kamerstuk 22 112, nr. 2925.

43 Mededeling van de Commissie Een terrorismebestrijdingsagenda voor de EU: anticiperen, voorkomen, beschermen en reageren (COM(2020)795), BNC-fiche Mededeling Terrorismebestrijdingsagenda EU, kamerstuk 22 112, nr. 3039.

44 Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad tot wijziging van Verordening (EU) 2016/794 wat betreft de samenwerking van Europol met particuliere partijen, de verwerking van persoonsgegevens door Europol ter ondersteuning van strafrechtelijke onderzoeken en de rol van Europol op het gebied van onderzoek en innovatie (COM(2020)796), BNC-fiche Voorstel tot wijziging Europolverordening, Kamerstuk 22 112, nr. 3008.

45 <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13083-2020-REV-1/nl/pdf>

en wellicht hoger aantal irreguliere migranten en vluchtelingen richting de EU zal leiden. Bovenstaande cijfers, maar ook de (tijdelijke) sluiting van interne grenzen, afname aantal terugkeeroperaties en het opschorten van Dublin overdrachten ten gevolge van de COVID-19-crisis, maken nogmaals duidelijk dat Nederland veel te winnen heeft bij een beter werkend EU-systeem voor migratie en asiel. Met de eind september 2020 uitgebrachte asiel- en migratie voorstellen heeft de Commissie getracht de verschillende zorgen en prioriteiten van de lidstaten te adresseren met als doel om tot een robuust, voorspelbaar, crisisbestendig en betrouwbaar migratiemanagement systeem te komen. De Commissievoorstellen komen voor een aanzienlijk deel tegemoet aan de Nederlandse zorgen en aandachtspunten. De Nederlandse inzet ten aanzien van de onderhandelingen is neergelegd in de verschillende BNC-fiches die uw Kamer zijn toe gekomen.⁴⁶ De onderhandelingen zijn inmiddels gestart. Eensgezindheid bestaat over de externe dimensie van migratie, waarbij ingezet zal worden op alomvattende, wederzijds voordelige, partnerschappen met derde landen, waarin migratie centraal zal staan. Belangrijkste pijnpunt blijft de balans tussen verantwoordelijkheid en solidariteit, specifiek de grensprocedure en het voorgestelde (flexibele) solidariteitsmechanisme.

Voor Nederland is het van belang dat een betere balans tussen verantwoordelijkheid en solidariteit wordt gevonden, waarbij een effectief asielsysteem waarborgt dat iedereen die recht heeft op bescherming hier ook aanspraak op kan maken, terwijl zij die dit recht niet blijken te hebben worden teruggekeerd. De laatste groep vormt zowel in Nederland als EU-breed al enige jaren de meerderheid. Mede daarom dient ook een betere balans te worden gevonden tussen rechten en regels voor asielzoekers en moeten lidstaten zich meer inspinnen om secundaire migratiestromen binnen de EU tegen te gaan. Daarbij is het cruciaal meer grip te krijgen op wie de Unie binnen komt, met name door een verplichte grensprocedure voor irreguliere migranten die asiel willen aanvragen. Een dergelijke procedure komt ook het functioneren van Schengen ten goede. In lijn met de BNC-fiches worden wat het kabinet betreft zo spoedig mogelijk stappen gezet op de voorstellen die niet afhankelijk zijn van wetgevingstrajecten, zoals het aanstellen van een terugkeeroördinator en het intensiveren van de migratiesamenwerking met derde landen. Meer perspectief op terugkeer kan tevens de invoering van de grensprocedure faciliteren. Het migratiesaldo is een bepalende factor bij demografische ontwikkelingen.

Gezondheid

De COVID-19-crisis heeft het belang van Europese coördinatie en samenwerking op het gebied van grensoverschrijdende gezondheidsbedreigingen aangetoond. Er is ruimte voor verbetering van de bestaande EU-structuren en -mechanismen om een tijdige gemeenschappelijke Europese reactie op gang te brengen. Het kabinet is voorstander van het versterken van de Europese samenwerking en coördinatie ten behoeve van betere bescherming, voorbereiding en respons bij grensoverschrijdende gezondheidsbedreigingen, waar dit meerwaarde heeft voor de gezondheid van de burgers en met respect voor de bevoegdheidsverdeling tussen de lidstaten en de EU.

De Commissie heeft met het oog op versterkte coördinatie en samenwerking een pakket van voorstellen voor een Europese Gezondheidsunie gepresenteerd.⁴⁷ Centraal in dit pakket staan aanpassingen in de organisatie van de crisisstructuur voor grensoverschrijdende gezondheidsbedreigingen op EU-niveau, versterking van de mandaten van het Europees Centrum voor ziektepreventie en -bestrijding (ECDC) en van het Europees Geneesmiddelen Agentschap (EMA)⁴⁸, en voor een betere samenwerking tussen deze

46 Commissievoorstellen in het Europees Migratie- en Asielpact COM(2020)609, COM(2020)610, COM(2020)611, COM(2020)612, COM(2020)613, COM(2020)614, COM(2020)6467, COM(2020)6468, COM(2020)6469 en COM(2020)6470; BNC-fiches inzake deze voorstellen: Kamerstuk 22 112, nrs. 2955 t/m 2964.

47 Mededeling van de Commissie Bouwen aan een Europese gezondheidsunie: de veerkracht van de EU bij grensoverschrijdende bedreigingen van de gezondheid versterken (COM(2020)724); BNC-fiche Mededeling Bouwen aan een EU Gezondheidsunie, Kamerstuk 22 112, nr. 3018.

48 Het volledige EU Gezondheidsunie pakket bestaat uit: een overkoepelende mededeling van de Commissie met daarin de ambities voor een EU gezondheidsunie, een nieuwe verordening ter uitbreiding van het EMA mandaat, een nieuwe verordening ter uitbreiding van het Europees Centrum voor ziektepreventie en -bestrijding (ECDC) mandaat en een nieuwe verordening voor ernstige grensoverschrijdend volksgezondheids crises t.b.v. een sterkere EU crisisparaatheid en respons.

agentschappen. Het kabinet zal zich actief inzetten bij de onderhandelingen over de voorstellen in dit pakket. Het kabinet zal een Commissievoorstel, dat september 2021 wordt verwacht, voor een nieuw Europees agentschap voor biomedisch geavanceerd onderzoek en ontwikkeling, gerelateerd aan radiologische en nucleaire bedreigingen en epidemieën (Health Emergency Response Authority, HERA) op haar merites beoordelen.

De COVID-19-crisis heeft ook bestaande kwetsbaarheden op het vlak van de leveringszekerheid van medische producten (genees-, hulp-, en beschermingsmiddelen) meer aan het licht gebracht en het risico op tekorten verder vergroot. Daarmee heeft de crisis de wens voor meer eigen productie in de EU in een stroomversnelling gebracht. Het kabinet hecht aan goed onderbouwde acties en beleidskeuzes, het verkrijgen van meer inzicht in waar de kwetsbaarheden zich wel en niet bevinden, wat de al bestaande capaciteit in Europa (en Nederland) is en waar inzet op meer eigen productie het meeste effect heeft op het vergroten van de leveringszekerheid. Het kabinet kijkt dan ook uit naar de resultaten van het lopende Europese onderzoek naar de oorzaken van geneesmiddelentekorten.

De Commissie bracht recent de Europese Farmaceutische Strategie 2020-2025⁴⁹ uit. De strategie sluit goed aan bij de jarenlange inzet van Nederland op de onderwerpen leveringszekerheid, geneesmiddelentekorten, prijstransparantie en betaalbaarheid, toegankelijkheid en innovatie van geneesmiddelen. Het kabinet is ook verheugd dat de Commissie in de farmaceutische strategie aandacht besteedt aan het versterken van de leveringszekerheid van medische producten en de aanpak van Antimicrobiële resistentie (AMR) en is benieuwd naar de aangekondigde herziening van de bestaande wetgevingskaders.

| 23 |

AMR is een grensoverschrijdend probleem en wordt door de Wereldgezondheidsorganisatie en de Commissie als één van de belangrijkste volksgezondheidsprioriteiten genoemd, onder meer in het *Meerjarig EU One Health Actieplan tegen AMR*. Het bevorderen van de internationale respons tegen AMR is prioriteit voor een effectieve aanpak in Nederland. De bestrijding van resistente micro-organismen vraagt om een multidisciplinaire aanpak over diverse domeinen heen (mens, dier, voedsel en milieu). Het kabinet blijft dan ook inzetten op het beperken en optimaliseren van het gebruik van antimicrobiële middelen en de aanpak van AMR in EU-verband vanuit een 'one health' benadering.

De Commissie heeft recent een kankerbestrijdingsplan⁵⁰ gepresenteerd, dat zich richt op de gehele linie van preventie, opsporing en diagnostiek, behandeling en kwaliteit van leven tijdens en na kanker, de omgang met kanker op werk en eventuele terugkeer naar de arbeidsmarkt. De voorgestelde geïntegreerde aanpak sluit aan bij de inzet van het kabinet op het terrein van onder andere het Nationaal Preventieakkoord, tabaksontmoediging, vaccinatie, digitalisering in de gezondheidszorg en de beschikbaarheid en betaalbaarheid van geneesmiddelen alsmede de voorzieningszekerheid van medische isotopen.

De pandemie heeft aangetoond dat het doeltreffend ontsluiten en delen van (onderzoeks)data tussen de lidstaten bijdraagt aan de bestrijding van een grensoverschrijdende gezondheidsbedreiging. Het kabinet steunt daarom het gebruik van technologie en data in de gezondheidszorg en ziet ook hier meerwaarde om in Europees verband samen op te trekken. Het kabinet kijkt uit naar het door de Commissie aangekondigde wetgevingsvoorstel om een *EU Health Data Space* (EHDS) te realiseren, met als doel data in te zetten voor betere gezondheidszorg, onderzoek en beleidsvorming. Uiteraard dient dit te gebeuren in overeenstemming met regelgeving omtrent gegevensbescherming.

Tot slot blijft het kabinet zich inzetten voor het uitzonderen van de jeugd- en gehandicaptenzorg en maatschappelijke ondersteuning van de Europese aanbestedingsverplichtingen. Het kabinet blijft zich

49 Mededeling van de Commissie Farmaceutische strategie voor Europa (COM2020)761); BNC-fiche Mededeling Farmaceutische strategie voor Europa, Kamerstuk 22112 nr. 3022.

50 Mededeling van de Commissie Het Europees kankerbestrijdingsplan (COM(2021)44); BNC-fiche: Mededeling Europees kankerbestrijdingsplan, Kamerstuk 22112 nr. 3058.

richten op het vinden van medestanders in lidstaten en het Europees Parlement. Het kabinet kijkt hierbij ook uit naar de voorgenomen evaluatie van de aanbestedingsrichtlijn.

Onderwijs

In alle lidstaten heeft COVID-19 een niet eerder vertoonde druk op het onderwijs betekend. De pandemie heeft geleid tot een drastische verschuiving naar afstandsonderwijs. Lidstaten stonden voor de uitdaging om de onderwijscontinuïteit te garanderen en er voor te zorgen dat alle leerlingen en studenten, ongeacht hun socio-economische achtergrond en leerbehoeften, onderwijs konden blijven volgen. Het kabinet heeft in Europees verband aandacht gevraagd voor de positie van kwetsbare leerlingen en het voorkomen van onderwijsachterstanden, de positie van internationaal mobiele studenten en de noodzaak van flexibiliteit binnen het Erasmus+ programma.

Het voorzien in toegankelijk en kwalitatief hoogwaardig onderwijs is allereerst een nationale verantwoordelijkheid. Uitwisseling op EU niveau over beleidspraktijken en concrete samenwerkingsprojecten kan echter bijdragen aan een effectiever nationaal onderwijsbeleid. Tegen deze achtergrond heeft het kabinet recent verschillende voorstellen verwelkomd.⁵¹ Op basis van de voorstellen over de Europese Onderwijsruimte is onlangs besloten over een nieuw strategisch kader op het terrein van onderwijs en opleiding. Dit zal in eerste instantie tot 2025 worden vormgegeven, het eerder door de Raad beoogde moment van “voltooiing” van de Europese onderwijsruimte, en na een tussentijdse evaluatie meer definitief tot 2030.

Het bereiken van kansengelijkheid, inclusie en onderwijssucces voor iedereen in onderwijs en opleiding zal onderwerp van debat blijven in de Raad. Verschillende initiatieven die hieraan bijdragen zijn opgenomen in de Commissiededeling Europese Onderwijsruimte. Het eerder genoemde strategisch kader vormt een basis voor uitwisseling van effectieve nationale beleidsmaatregelen op dit gebied. Tegen de achtergrond van de toenemende verscheidenheid in de samenleving, heeft het kabinet recent het EU-actieplan voor integratie en inclusie verwelkomd⁵². Hiermee worden lidstaten ondersteund bij de integratie van nieuwkomers in het onderwijs, arbeidsmarkt, gezondheid en huisvesting. Het bevorderen van gelijke kansen is daarbij essentieel.

In de komende tijd zal aandacht zijn voor de lancering van de ‘universiteiten van de toekomst’, een transformatieagenda voor het hoger onderwijs. Het kabinet steunt de inzet op meer grensoverschrijdende samenwerking in het hoger onderwijs en de automatische erkenning van diploma’s. Het kabinet is positief over de aangekondigde voorstellen voor een Europese benadering van ‘microcredentials’⁵³ die bijdragen aan flexibilisering en digitalisering in het onderwijs, maar waarvan het potentieel verschilt al naar gelang het soort onderwijs⁵⁴.

Cultuur en audiovisueel

De COVID-19-uitbraak heeft een grote impact op de culturele, creatieve en mediasector. De EU-cultuurministers besteden dan ook geregeld aandacht aan mogelijke steunmaatregelen om de impact te beperken. Daarbij benadrukten zij ook de vitale rol die de nieuwsmedia en journalisten in de

51 Mededeling van de Commissie Europese Vaardigheden agenda voor duurzaam concurrentievermogen, sociale rechtvaardigheid en veerkracht (COM2020)274); BNC-fiche Europese Vaardigheden agenda, Kamerstuk 22 112, nr. 2906. Mededeling van de Commissie De Europese onderwijsruimte tegen 2025 tot stand brengen (COM(2020)625), BNC-fiche Mededeling Europese Onderwijsruimte 2025, Kamerstuk 22 112, nr. 2965. Mededeling van de Commissie Actieplan voor digitaal onderwijs 2021–2027 (COM(2020)624); BNC-fiche Actieplan digitaal onderwijs 2021–2027, Kamerstuk 22 112, nr. 2966.

52 Mededeling van de Commissie Actieplan voor integratie en inclusie 2021–2027 (COM(2020)758), BNC-Fiche Mededeling - Actieplan voor integratie en inclusie 2021–2027, Kamerstuk 22112, nr. 3011.

53 Microcredentials zijn mini-kwalificaties die vaardigheden, kennis en/of ervaring in een bepaald vakgebied aantonen. Het is een leereenheid van beperkte omvang, gecertificeerd door een erkenning. Microcredentials kunnen een stimulans geven aan een flexibeler onderwijsaanbod en een Leven Lang Ontwikkelen.

54 Mededeling van de Commissie Europese Vaardigheden agenda voor duurzaam concurrentievermogen, sociale rechtvaardigheid en veerkracht (COM2020)274); BNC-fiche Europese Vaardigheden agenda, Kamerstuk 22 112, nr. 2906.

pandemie spelen⁵⁵. De Commissie heeft eind 2020 een Media Actieplan gepubliceerd⁵⁶, gericht op de nieuwsmediasector in brede zin en audiovisueel amusement. Met deze mededeling beoogt de Commissie de transformatie en de veerkracht van de mediasector te versnellen. Het kabinet kijkt uit naar de uitwerking van dit actieplan.

Gendergelijkheid, seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR) en gelijke rechten voor LHBTI-personen

Gendergelijkheid, SRGR en de gelijke rechten van LHBTI-personen staan binnen en buiten Europa onder druk. Hard bevochten rechten van vrouwen, meisjes en LHBTI-personen zijn in EU- en VN-verband opnieuw punt van discussie. Ook door enkele EU-lidstaten wordt gepleit om eerder overeengekomen terminologie uit teksten te weren of af te zwakken. Het kabinet staat voor behoud van Europese kernwaarden⁵⁷, en zal dit sterk uitdragen binnen de Unie en daarbuiten. Dit houdt onder meer in dat deze rechten bespreekbaar moeten blijven en overeengekomen terminologie zoveel mogelijk wordt aangehouden. Het kabinet trekt daarbij zoveel mogelijk op met gelijkgestemde lidstaten. Coherentie tussen het interne en externe beleid van de EU is daarbij een belangrijk aandachtspunt. Tegen deze achtergrond heeft het kabinet de recente voorstellen voor de EU gelijkheidsstrategie 2020-2025, de LHBTIQ-strategie⁵⁸ en het EU-Genderactieplan (GAP-III)⁵⁹ over gendergelijkheid en de empowerment van vrouwen in het externe optreden van de EU verwelkomd.

Racisme, discriminatie en bescherming van kwetsbaren

Racisme en discriminatie zijn ontegenzeggelijk hardnekkige problemen die op talloze manieren in meer of mindere mate zichtbaar zijn in de samenleving. Het kabinet verwelkomt daarom het recente Europese actieplan tegen racisme 2020-2025⁶⁰ en kijkt het uit naar de aangekondigde strategie ter bestrijding van antisemitisme. Het kabinet onderschrijft daarnaast het belang van een Europese aanpak om de (online) verspreiding van haatzaaiende boodschappen tegen te gaan. Wat betreft het voorstel om de lijst van EU-misdrijven aan te vullen met alle vormen van haatzaaien en haatmisdrijven, is voor het kabinet van belang meer duidelijkheid te krijgen over de juridische grondslag en invulling van de definitie met inachtneming van de historische en maatschappelijke context van de lidstaten.

De Commissie wil de sociale en economische inclusie en participatie van mensen met een beperking bevorderen, middels de strategie voor de rechten van mensen met een beperking.⁶¹ Dit draagt bij aan verdere implementatie van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap. Het kabinet verwelkomt ook de EU-strategie voor de rechten van het kind die zich onder meer richt op de bescherming van kwetsbare kinderen, het bevorderen van kindvriendelijke rechtspraak,⁶² en het voorkomen en bestrijden van geweld. Ook kijkt het kabinet uit naar de voorstellen ten aanzien van de preventie en bestrijding van gendergerelateerd geweld en huiselijk geweld, zowel online als offline, en is het voorstander van toetreding van de EU tot de Istanbul Conventie.

55 Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 1 mei 2020 inzake verslagen van twee ingelaste informele ministeriële videoconferenties, kamerstuk 21 501-34 nr. 329

56 Mededeling van de Commissie Europese media in het digitale decennium: Een actieplan ter ondersteuning van het herstel en de transformatie (COM(2020)784); BNC-fiche Mededeling EU-actieplan media in het digitale decennium, Kamerstuk 22 112, 3034.

57 Zoals genoemd in het Verdrag van de EU (art. 2 uit het verdrag van Maastricht en art. 21 en 23 handvest van de grondrechten van de EU)

58 Mededeling van de Commissie LHBTIQ-strategie 2020-2025, COM(2020)698; BCN-fiche LHBTIQ-strategie 2020-2025, Kamerstuk 22 112, nr. 3002.

59 Mededeling van de Commissie Mededeling EU Gender Actie Plan III, JOIN(2020)17; BNC-fiche EU Gender Actie Plan III, kamerstuk 22 112, nr. 3015.

60 Mededeling van de Commissie Mededeling EU-Actieplan tegen racisme 2020-2025, COM(2020)565; BNC-fiche EU-Actieplan tegen racisme 2020-2025, Kamerstuk 22 112, nr. 2969.

61 Mededeling van de Commissie Unie van Gelijkheid: Strategie voor de Rechten van Mensen met een Beperking 2021-2030 (COM(2021)101).

62 Zie ook artikel 12 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) en de Raad van Europa *Guidelines on Child-friendly Justice* voor het kindvriendelijk inrichten van de rechtspraak en het effectief betrekken van kinderen bij juridische procedures en besluitvorming.

Een nieuwe impuls voor de Europese democratie

COVID-19 had een grote impact op het functioneren van de EU-instellingen en de lidstaten, en daarmee op de Europese democratie als zodanig. Dat kwam bijvoorbeeld tot uiting in het feit dat de leden van de Raad met grote regelmaat virtueel in plaats van fysiek bijeen moesten komen, en dat lidstaten worstelden met het borgen van rechtsstatelijkheid bij het nemen van de noodzakelijke noodmaatregelen.

Het kabinet hecht zeer aan het verbeteren van het functioneren van de EU en het versterken van de rechtsstaat. De werking van o.a. de interne markt, de bankenunie en Schengen staan of vallen bij een goed functionerende Unie. Het kabinet heeft ook dit jaar de aandacht gevestigd op de Nederlandse *governance*-agenda en zal dat ook in 2021 onverkort blijven doen.⁶³ De inzet van het kabinet op de terreinen van de rechtsstaat, transparantie, de Conferentie over de toekomst van Europa, digitale justitiële samenwerking, het tegengaan van haatzaaien, de plannen om de Europese democratie te versterken en betere regelgeving wordt hieronder toegelicht.

Rechtsstaat

Het instrumentarium van de Unie om de rechtsstaat te beschermen en te versterken is in 2020 aanzienlijk uitgebreid. Zo verscheen het eerste jaarlijkse Rechtsstaatrapport van de Commissie waarin alle lidstaten preventief langs de rechtsstatelijke meetlat worden gelegd, opdat potentiële problemen in een vroeger stadium aan het licht komen.⁶⁴ De Raad Algemene Zaken riep naar aanleiding van het rapport een landenspecifieke rechtsstatelijkheidsdialoog in het leven, waarbij vijf lidstaten per Voorzitterschap worden besproken. De JBZ-raad sprak vervolgens over de justitiële aspecten van het Commissierapport. In het komende jaar zal Nederland zich sterk maken voor het structureel verankeren van de uitvoering van dit mechanisme en zet ze de constructieve dialoog met alle lidstaten met het oog op de bescherming en versterking van de rechtsstaat voort. Naar verwachting zullen onder Portugees Voorzitterschap de landenhoofdstukken van Duitsland, Ierland, Griekenland, Spanje en Frankrijk worden besproken. Daarnaast blijven de zorgen over rechtsstatelijke ontwikkelingen in met name Polen en Hongarije voortduren. Nederland zal in Raadsverband blijven pleiten voor regelmatige agendering van de artikel 7-procedures die zijn ingesteld tegen Polen en Hongarije om de Raad na goedkeuring van het Europees Parlement te laten constateren dat er een duidelijk gevaar bestaat van ernstige schending van de waarden van de Europese Unie in deze lidstaten.⁶⁵

Aan de handhavende kant werd het EU-instrumentarium uitgebreid met de rechtsstaatconditionaliteit in het kader van de EU-begroting en het coronaherstelfonds. Het kabinet verwelkomt het voornemen van de Commissie om schendingen die onder deze nieuwe verordening vallen nu al te monitoren en hierop actie te ondernemen zodra het Hof uitspraak gedaan heeft ten aanzien van het beroep tot nietigverklaring en de richtsnoeren inzake de tenuitvoerlegging van de verordening zijn afgerond. Het kabinet blijft er verder op inzetten dat naast de nieuwe instrumenten ook de reeds bestaande instrumenten consequent worden ingezet, waaronder het starten van inbreukzaken door de Commissie als lidstaten hun verdragsrechtelijke verplichtingen op het gebied van de rechtsstaat niet nakomen. In dit opzicht zal Nederland samen met gelijkgezinde lidstaten regelmatig blijven deelnemen aan Hofzaken. Ook steunt het kabinet de inzet van onder meer het Europese bureau voor fraudebestrijding en waar van toepassing het Europees Openbaar Ministerie.

63 In deze agenda is de Nederlandse inzet uiteen gezet op terrein van rechtsstatelijkheid, transparantie, betere regelgeving inclusief subsidiariteit en proportionaliteit, handhaving, implementatie en de rol van nationale parlementen in EU-wetgevingsproces.

64 Kabinetsappreciatie van 30 oktober 2020 inzake het Rechtsstaatrapport 2020 van de Europese Commissie, Kamerstuk 2501-02, nr. 2251.

65 Dit is de eerste stap in de procedure op grond van artikel 7 van het Verdrag betreffende de Europese Unie waarmee uiteindelijk sancties kunnen worden opgelegd aan lidstaten die waarden van de Unie, waaronder de rechtsstaat, ernstig en voortdurend schenden.

Functioneren van de instellingen

De EU-instellingen zijn tijdens COVID-19 blijven functioneren, al is een aantal noodzakelijke aanpassingen nodig gebleken om het functioneren te waarborgen. Zo komen de leden van een Raad in de meeste gevallen virtueel in plaats van fysiek bijeen, wat met zich meebrengt dat besluitvorming door de Raad per schriftelijke procedure plaatsvindt in plaats van tijdens een fysieke Raadsvergadering. Deze aanpassingen gingen, met name in het begin, ten koste van de transparantie van de EU-besluitvorming. Nederland maakt zich in Raadsverband hard voor het verbeteren van de transparantie van de EU-besluitvorming, ook in uitzonderlijke tijden van COVID-19. Dit heeft geresulteerd in het eerder beschikbaar komen van agenda's van informele videoconferenties van de leden van de Raad en via livestream beschikbaar stellen van de wetgevende onderdelen van deze informele videoconferenties.⁶⁶

Transparantie

De actieve Nederlandse inzet op transparantiegebied heeft in 2020 ook breder zijn vruchten afgeworpen. Zo heeft het optrekken samen met gelijkgezinde lidstaten ertoe geleid dat in de Raad een akkoord is bereikt over een aantal maatregelen die de wetgevingstransparantie in de Raad verbeteren, waaronder trilogie.⁶⁷ Tevens heeft Nederland ingezet op het transparanter maken van de interacties tussen de belangenvertegenwoordigers en de Europese instellingen. Mede door deze inzet is het de Raad, de Commissie en het Europees Parlement gelukt om eind 2020 een politiek akkoord te bereiken over het introduceren van een transparantieregister voor deze drie instellingen. Dit akkoord biedt een kader voor een transparante en ethische interactie tussen de Europese instellingen en de belangenvertegenwoordigers die activiteiten ontplooiën met als doel invloed uit te oefenen op EU-beleid, -wetgeving en/of het EU-besluitvormingsproces.⁶⁸

| 27 |

Het kabinet is van mening dat met de behaalde resultaten belangrijke en noodzakelijke stappen zijn gezet om de EU transparanter te laten functioneren, maar ziet ook ruimte voor verdere verbetering. Het kabinet zal de komende periode onder andere inzetten op herziening van de richtsnoeren voor de behandeling van interne Raadsdocumenten van de Raad (de Limité-richtsnoeren). Verder zal het kabinet zich inspannen om de onderhandelingen over de totstandkoming en inwerkingtreding van de interinstitutionele wetgevingsdatabase (*One-stop-IT-shop*) zoals overeengekomen in het Interinstitutioneel Akkoord Beter Wetgeven spoedig en met goed resultaat af te ronden. Daarnaast zet het kabinet in op een herziening van de Eurowob⁶⁹ om deze in lijn te brengen met het verdrag van Lissabon en tenslotte ook om transparantie een horizontaal onderwerp op de Conferentie over de Toekomst van Europa te maken.

Conferentie over de Toekomst van Europa

De start van de Conferentie over de Toekomst van Europa vindt plaats in 2021. De eerder voorziene start in het voorjaar van 2020 vond geen doorgang als gevolg van de COVID-19-uitbraak en het uitblijven van overeenstemming tussen de instellingen over het bestuur van de Conferentie. Het kabinet steunt de Conferentie over de Toekomst van Europa onverminderd als een manier om de EU dichterbij burgers te brengen en vice versa, met als doelen de democratische legitimiteit van de EU en het draagvlak voor het beleid te verstevigen. De Conferentie dient gericht te zijn op de uitvoering van de prioriteiten uit de Strategische Agenda, met dien verstande dat de COVID-19-crisis tot een accentverschuiving heeft geleid in de onderwerpen die besproken zullen worden. Een focus op de uitvoering van de prioriteiten uit de Strategische Agenda zorgt ervoor dat naar concrete resultaten wordt toegewerkt en helpt in het voorkomen van 'overpromise, underdeliver' richting de burgers. De EU-instellingen en lidstaten zullen burgers actief betrekken bij de Conferentie.⁷⁰

66 Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken van 18 mei 2020, kamerstuk 21501-20, nr. 1542.

67 Verslag informele videoconferentie van de leden van de Raad Algemene Zaken van 15 juli 2020, kamerstuk 21501-02, nr. 2188.

68 Verslag informele videoconferentie van de leden van de Raad Algemene Zaken van 8 december 2020, kamerstuk 21501-02, nr. 2253.

69 Verordening (EG) Nr. 1049/2001 van het Europees Parlement en de Raad van 30 mei 2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie.

70 In lijn met de motie van het lid Koole C.S. (kamerstuk 35 403, G) inzake het voorstel omtrent de publieksdiscussie over de Europese Unie, en de toezegging gedaan in het algemeen overleg voor de Raad Algemene Zaken van 28 januari 2020 (Kamerstuk 21 501-02, nr. 2112) om indien nodig en gewenst een voorstel te doen aanvullende afspraken te maken over de wijze waarop het parlement gedurende de Conferentie informatie wordt verschaft.

Democratie

In het belang van de gezonde democratie is het ook nodig de democratische veerkracht te versterken rondom uitdagingen zoals toenemende polarisatie, de afstand tussen kiezers en gekozenen, manipulatie en desinformatie en de digitale transformatie van democratieën. De Commissie kondigt daarom in het recent verschenen Actieplan voor Europese democratie verschillende acties aan om de integriteit van de verkiezingen te beschermen en democratische participatie te bevorderen, mediavrijheid en media pluralisme te versterken en desinformatie te bestrijden. Het kabinet erkent dat de digitale revolutie het democratische politieke debat heeft veranderd en verwelkomt de initiatieven van de Commissie op dit gebied.⁷¹

Medeoverheden

Om ervoor te zorgen dat Europees beleid en regelgeving ook op decentraal niveau zo effectief mogelijk kan worden uitgevoerd, is het essentieel dat medeoverheden daarbij worden betrokken. Digitalisering, klimaat en energie, maar ook de COVID-19-crisis hebben grote impact op medeoverheden en hun inwoners. Om deze uitdagingen gezamenlijk op te pakken hebben de EU, lidstaten en medeoverheden afgelopen jaar onder Duits voorzitterschap het *New Leipzig Charter*⁷² vastgesteld waarin de grote transities en thema's van deze tijd worden gekoppeld aan de noodzaak van een duurzame en inclusieve stedelijke ontwikkeling in Europa.

Handhaving

Betere Regelgeving, handhaving en implementatie van EU-wetgeving zijn essentiële onderdelen van de Nederlandse *governance*-agenda. De EU is een op regels, wetten en afspraken gebaseerde samenwerking. Om ervoor te zorgen dat deze samenwerking optimaal is, is het cruciaal dat de onderliggende regelgeving van hoge kwaliteit is en dat de regels goed worden geïmplementeerd en gehandhaafd. De agenda voor Betere Regelgeving, waarvan subsidiariteit en proportionaliteit belangrijke onderdelen zijn, is hiervan de hoeksteen.

Dit jaar zal naar verwachting het vorig jaar door de Commissie aangekondigde *One in One out*-mechanisme in werking treden. Dit is erop gericht een toename van regeldruk, veroorzaakt door een bepaalde maatregel, te compenseren op hetzelfde terrein met een andere maatregel die zorgt voor vermindering van regeldruk. In beginsel biedt het een goede kans om ambitieus te werken aan de vermindering van regeldruk. Het kabinet staat een kwalitatieve benadering voor waarbij belanghebbenden zorgvuldig worden geraadpleegd en regeldruk merkbaar wordt verminderd.

71 Mededeling van de Commissie Europees Democratie Actieplan (COM2020)790); BNC-fiche Europees Democratie Actieplan, Kamerstuk 22112, nr. 3028.

72 https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/brochures/2020/new-leipzig-charter-the-transformative-power-of-cities-for-the-common-good